

Szavári Attila

A Minerva Biztosító Rt. ügye¹

Az esettanulmány az 1940-es második bécsi döntést követően kettészakított Erdély gazdasági-pénzügyi életébe nyújt bepillantást a Minerva Biztosító felszámolásának történetén keresztül. A Budapest-vidék (jelen esetben utóbbit Erdély képviseli) konfliktus szintén kirajzolódik belőle. Ennek köszönhetően a dolgozat illeszkedik abba a sorba, melyet a „kicsi magyar világ” időszakából a központ-régió ellentétének kérdéseként vetett fel korábban műveiben Oláh Sándor vagy László Márton.²

Az erdélyi politikai-gazdasági elit, melyet szoros szálak fűztek a budapesti kormányzati és gazdasági körökhöz, nagy várakozásokkal tekintett a jövőbe, miután Erdély északi része visszatért az anyaországhoz. A korszakkal foglalkozó számos kutató kiemeli ezt a tényt, azonban emellett általában hozzáteszik azt is, hogy már a katonai közigazgatás első felében találkozni olyan helyi (erdélyi) politikussal, gazdasági szakemberrel vagy tisztviselővel, aki a budapesti központból *irányított* rendelkezéseket keserűen fogadja, atyáskodásnak érzi. Mindez a két országrész Trianon utáni „szétfejlődéséből”, következésképpen az eltérő fejlettségű területek összehangolásának céljával megindított „országrendezésből” adódott.³ Természetesen az

1 E helyen szeretnénk köszönetet mondani Tóth-Bartos Andrásnak, hogy tanácsaival, meglátásaival segítette a cikk létrejöttét. Itt jegyeznénk meg azt is, hogy a biztosító 1940 előtti tevékenységére, a biztosítási piacon betöltött szerepére vonatkozóan mindössze általános érvényű adatokat találtunk, míg a részvényesi, biztosítási körének és gazdasági adatainak pontos feltérképezésére csak árnyaltan tudunk utalni az eddig előkerült források alapján.

2 Példaként lásd Oláh Sándor: Gyakorlati gondolkodásmód és megmerevedett etatizmus. *Korall*, 2004. 18. sz. 98–112.; László Márton: Az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek Marosvásárhelyi Központja. In: Somai József (szerk.): *Szövetkezetek Erdélyben és Európában*. Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár, 2007, 185–222.

3 Vö. Oláh Sándor: Kormányzati fejlesztések a Székelyföldön 1940–1944. In: Pásztor Cecília (szerk.): „... ahol a határ elválaszt”: *Trianon és következményei a Kárpát-medén-*

erdélyi – és az Erdélyből származó – vezető réteg egyetértett a keleti és erdélyi részek társadalmi, gazdasági felemelésével, sőt sürgette ezt.

Volt azonban egy másik diskurzustípus is Erdélyben, amely a megnagyobbodott országban az állam és a társadalmi szervezetek viszonyát kritikusan szemlélte, bírálóan viszonyult az állami intézmények kiterjesztett hatásköréhez, és a társadalmi szervezetek önállóságának szükségességét hangsúlyozta.⁴ Ehhez kapcsolódik a kolozsvári Minerva Biztosító likvidálásának folyamata és a Gazdák Biztosító Szövetkezetébe történt beolvasztása. A Minerva erkölcsi ereje Erdély szinten megkérdőjelezhetetlen volt 1940 előtt. Magyar nemzeti érdek fűződött fenntartásához – ergo magyar kormányérdekeltség volt –, mert többek között a romániai magyar kisebbségi egyházak vagy az erdélyrészi Hangya a részvényesei voltak, a Minervánál volt majdnem minden egyházi vagyon⁵ biztosítva.

Még érdekesebbé teszi mindezt az a tény, hogy a szövetkezetek és az egyházak szoros kapcsolatban álltak egymással.⁶ Amellett, hogy betétgyűj-

cében. Nagy Iván Történeti Kör – Nógrád Megyei Levéltár, Balassagyarmat-Várpalota, 2002, 378.

4 Oláh Sándor: Gyakorlati gondolkodásmód... Id. kiad. 98.

5 Az egyházi vagyon a romániai kisajátítások ellenére jelentős (nemzeti) értéket jelentett. Az erdélyi kisebbségi egyházak és az agrárreform (1929): Róm. kat. (Nagyvárad, Erdélyi, Temesvári, Szatmári püspöksége) össz. 290 649 kat. hold 679 négyszögölből maradt 13 104 kat. hold 359 négyszögöl földbirtok. Protestánsok: 81 106 kat. hold 1540 négyszögölből maradt 44 420 kat. hold 1266 négyszögölnyi birtokállomány; a) erdélyi református egyházkerület: 58 502 kat. hold 45 négyszögölből maradt 33 939 kat. hold 18 négyszögöl; b) Királyhágómelléki ref. egyh. ker.: 3646 kat. hold 1043 négyszögölből maradt 2986 kat. hold 1296 négyszögöl birtok; c) Unitárius egyház: 17 916 kat. hold 875 négyszögöl birtokállományból maradt 6527 kat. hold 131 négyszögöl; 1) egyházegyetem: 6965 kat. hold 1207 négyszögölből maradt 679 kat. hold 1548 négyszögöl. 2) egyházközségek: 10 950 kat. hold 1268 négyszögölből maradt 5847 kat. hold 183 négyszögöl. d) Magyar Evangélikus Szuperintendencia/egyházközségek 1041 kat. hold 1177 négyszögölnyi birtokból maradt 967 kat. hold 1421 négyszögöl. Forrás: Dr. Sulyok István és Dr. Fritz László (szerk.): *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918-1929.* I. évf. Juventus Kiadás, Kolozsvár, 1930, 72.

6 A szövetkezetek és az egyházak együttműködésére (az oktatásban és biztosítási ágazatban) bővebben lásd Hunyadi Attila: A magyar szövetkezetek Romániában 1918-1948 között. In: Csetri Elek - Egyed Ákos - Hunyadi Attila - Somai József (szerk.): *Szövetkezetek Erdélyben és Európában.* RMKT, Kolozsvár, 2007. 67-107. A szövetkezeti mozgalom széles társadalombázisa és demokratikus szerkezete abban is megnyilvánult, hogy a magyar szövetkezeti központok vezetésében egyenlő arányban voltak képviselve a történelmi egyházak. Lásd A „Szövetség” GHSz igazgatósági jegyzőkönyvei. Kolozsvári Állami Levéltár. DJAN Cluj 790 fond. Idézi Hunyadi: i. m. 88.

tésben az egyházak is támogatták a hitelszövetkezeteket – azáltal, hogy megtakarítható tőkéiket a hitelszövetkezetnél helyezték el –, a biztosítási üzletág intézményes megszervezése céljából a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége átvette a Minerva Biztosító Rt. vezérképviselőjét, hogy azt tagszövetkezeteinek alképviselőként továbbadja. Mindezt az üzletpolitikai váltás (a válságot és konverziót ellensúlyozó üzletág-diverzifikáció, vagyis portfólió-bővítés) mellett még három különleges szempont is indokolta: a tagok és a szövetkezet előnye,⁷ valamint a magasabb nemzetgazdasági célok. „A Minerva belföldi vállalat, a magyar egyházak intézménye, tehát a Minervánál fizetett biztosítási díjak egyházi, kulturális és gazdasági érdekeinket szolgálják, sőt a szövetkezet által felvett biztosítások díjai hosszú időn keresztül betétként ott maradnak a szövetkezetnél, s így a falu pénzforgalmát növelik, a falu hiteléletét táplálják.”⁸ A nemzetgazdasági cél (belső vagyongyűjtés/kezelés) mellett érvényesült a közösségi (faluközpontjának bővítése), a vállalati (biztosítási jutalék, tízéves folyószámlabetétként helyben kezelt biztosítási díj), valamint az egyéni előny (biztosítási anomáliáktól, visszaélésektől való megvédés, díjkezdvevény).⁹ A biztosító érdekességébe tartozott a legnagyobb erdélyi könyvkiadó is, a Minerva Könyvkiadó Műintézet is, amely a két szövetkezeti központtal együttműködve *Minerva népkönyvtárakat* alapított falvakon, kiadványait a szövetkezeteken keresztül küldte ki, ajándék- és jutalomkönyv-akcióval ápolva az anyanyelv-ismeretet azokban az időkben, amikor a könyvvásárlásra kevés pénz jutott falun. A 2200 magyar községből 500 községben volt Minerva Népkönyvtár.¹⁰

Amennyiben a fenti kontextusban a Minerva a vidéket és az öngazgatás felé hajló, az önállóságát védelmező erdélyi régiót jelképezi, a Gazdák Biztosító Szövetkezete¹¹ a budapesti központ, a kormány és az agrárius érde-

7 A Minerva Biztosító Részvénytársaság előnyös biztosításban részesítette a szövetkezeti tagokat, karitatív segélyeket nyújtott. Vö. Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918–1940. *Magyar Kisebbség*, 2000. 2. sz. (<http://www.jakabffy.ro/magyar-kisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m000230.html>, utolsó letöltés 2014. május 31-én)

8 A biztosítási ügy megszervezése. *Szövetkezeti Értesítő*, 1937. 2. sz. Hivatalos rész. Idézi Hunyadi: uo.

9 Uo.

10 *Szövetkezeti Értesítő*, 1940. 93–95. Idézi Hunyadi: i. m. 97.

11 Károlyi Sándor gróf, Želeński (Zselénszky) Róbert gróf, Miklós Ödön, Széchenyi Imre gróf és Rubinek Gyula kezdeményezésére 1899 legelején alakult. Forrás: *Révai Nagy Lexikona*. <http://www.netlexikon.hu/yrk/Erinv/64411>, utolsó megtekintés 2011. november 13-án. Ezt vö. *Nagy Magyar Compass (azelőtt Mihók-féle)* 1912–13.

kek szószólója. Annyiban árnyalnunk kell azonban a képet, hogy Budapesten mind a központosító akarataknak, mind pedig az erdélyi érdekek szem előtt tartásának megvoltak a pártfogói. Példa erre a Teleki Pál vezette kabinet, amelynek szakügyi szervei alátámasztják feltevésünket.

A Gazdák 1940. évi jelentése szerint a bécsi döntés biztosítási vonatkozásban – a visszatért területek nagyságához képest – aránylag kis mértékben jelentett gyarapodást. Ennek okát abban látták, hogy a román impérium alatt a biztosítási kultúra fejlesztése érdekében úgyszólván semmi sem történt, és így ezek az országrészek a biztosítási intézmény fejlődése terén messze elmaradtak az anyaországtól. Hivatásuknak érezték hát, hogy a magyar biztosítási intézményrendszer egyik főszereplőjeként a több mint két évtizedes mulasztást pótolják. Ezzel a törekvéssel magyarították 1941. május 28-i közgyűlésükön a Kolozsvár székhelyű Erdélyi Fiókgazgatóságuk felállítását. Célként tüzték ki maguk elé, hogy az egész visszatért erdélyi országrészben kiépítsék szervezetüket. Kiemelték, hogy a visszatért területeken lévő biztosítási állományok átvételében „itt nem részletezhető okok” folytán a szövetkezet nem vehette ki részét olyan mértékben, amilyen megillette volna súlyának és tekintélyének megfelelően. Ennek következtében a Kolozsváron székelő Minerva Biztosító Rt. kezelésében lévő *csékély* terjedelmű biztosítási állománynak átvételén kívül csupán néhány kisebb román biztosító intézet állományának megszerzése érdekében folytattak tárgyalásokat.¹² E jelentésből két fontos momentumot kell kiemelni a Gazdákkal kapcsolatban: 1.) az állami akarataknak és a cég profitorientáltságának megfelelően terjeszkedni kívántak a visszatért részekben; 2.) a Minerva állományát rendkívüli mértékben próbálták elenyészőnek, semmiségnek beállítani. Ennek hátterében elsősorban az a cél állhatott, hogy még több egykori romániai biztosító állományát megszerezhessék.

II. rész: *Biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam és városok pénzügyei.* 137–139. (Itt 1900. április 28-i dátumot találunk!) A cég megalapítása illeszkedett az agrárius mozgalomhoz, amely egyre erőteljesebb beavatkozást követelt az államtól a magyar mezőgazdaság érdekében, elsősorban a nagyüzemek és a nagybirtokok érdekében. A társaságban az állam tulajdonosként volt jelen. Lásd Farkas Szilveszter: *Biztosítási kultúra Magyarországon a 20. század első felében.* <http://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2005-februar/Biztositasi-kultura-Magyarorszagon-a-20-szazad-elso-feleben.html>, utolsó letöltés 2011. november 13-án.

12 A Gazdák Biztosító Szövetkezete igazgatóságának és felügyelőbizottságának jelentése az 1940. üzletéről. Magyar Távirati Iroda Rt. nyomdája, Bp. 1941, o. n.

A Minerva és az erdélyi biztosítások 1940 végén

Vitéz Sándor Béla, a Minerva vezérigazgatója a biztosító ügyében tett jelentést az Erdélyrészi Gazdasági Tanács (a továbbiakban: EGT) 1940. októberi ülésén. „Megbízást kaptam, hogy állapítsam meg a közvagyonok biztosítására létesült román belügyminisztériumi biztosítási alap által előre beszedett biztosítási díjak kérdését. A megbízatásnak Bukarestben eleget tettem. Az alap vezetősége részletes számadatokat produkált arra, hogy kereken 40.000 pengőnek megfelelő díjat előre beszedett ugyan, a szerinte folyó évi október 1-jéig viselt kockázat ellenében azonban a biztosítási állományból még kereken 58.000 pengő hátralékos díjkövetelésük van. A kettő közti differencia tehát 18.000 pengő. Várakozásomnak megfelelően tehát a probléma annyira összezsugorodott, hogy nem érdemes ezt a kérdést a magyar–román vegyes bizottság elé vinni. Tekintettel arra, hogy a magyar pénzügyminisztérium állomány-felosztási tervete¹³ szerint ennek az alapnak egész állományát a Minerva Biztosító kapná [kiemelés tőlem – SZA], bátor vagyok javasolni, hogy a kérdés megoldása a társaság igazgatóságának hatáskörébe utaltassék. Az elnök Béli Kálmán gróf, aki a tanácsnak [tudniillik az EGT-nek – SZA] is elnöke.”¹⁴ A miniszterelnök kérte Sándort, hogy személyesen Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszterrel intézze el a dolgot. Ezt azzal indokolta, hogy a pénzügyminisztertől azt az információt kapta: a biztosítási ügyekben „egyéb problémák” is belejátszanak, így nem lát elég tisztán ahhoz, hogy ítéletet mondjon, vagy a kérdésben döntsön.¹⁵ Valószínűbb azonban az, hogy 1.) Teleki háritott és tisztában volt a pénzügyminisztérium valódi – Minervára vonatkozó – álláspontjával, csupán még annak sem volt kiforrott véleménye arról, hogy pontosan milyen döntést vagy milyen lépéseket kell hozni az ügyben. Emellett a kormányfő esetleg egyeztetni kívánt még a pénzügyi kormányzattal. 2.) A pénzügyminisztérium egyes ügyosztályai között sem volt teljes összhang a Minerva likvidálásának kérdésében.

13 A tervzetet előttünk ismeretlen, így arra a kérdésre sem tudunk pontos választ adni e helyen, hogy vajon köze volt-e ahhoz a folyamathoz, amely során számos kisebb erdélyi pénzintézetet felszámoltak. Mindenesetre a történetek tükrében – mint látni fogjuk – elég nagy eséllyel válaszolhatunk igennel az előbbi felvetésre.

14 MOL K 28 275. cs. g. dosszié. *Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács 1940. október 18–19-i ülésének jegyzőkönyve egybekötve az „Erdélyi értekezlet” jegyzőkönyvével.* (A továbbiakban: EGT jkv.) 37. f.

15 Uo.

Hlatky Endre nagyváradi főispán egy 1940. decemberi, Pataky Tibornak küldött levelében arról tájékoztatta az államtitkárt, hogy a katonai közigazgatás a város ingatlanait ideiglenesen – de tízéves előjegyzéssel – az Első Magyar Általános Biztosítónál¹⁶ biztosította, nagyjából 9 500 000 pengő értékben.¹⁷ Azonban ez a hosszú távra szóló – a katonai közigazgatás időszakában szinte már megszokottá vált – beavatkozás miatt elég kaotikus képet mutattak az erdélyi biztosítási ügyek, legalábbis közigazgatási szempontból. Tudniillik az erdélyi területek visszatérését követően úgy állt a dolog, hogy két kormány szerv (a bel- és a pénzügyminisztérium) vagy azok egyes ügyosztályai két különböző biztosító társaságot karoltak fel a volt román belföldi biztosítások átvételére és kezelésére: a címben szereplőt valószínűleg mindkettő, míg a Gazdák Biztosító Szövetkezetét a pénzügyi kormányzat támogatta. Ugyanis – mint Hlatky írja – a „*Gazdák biztosítójától* azóta jött beadvány egy pénzügyminisztériumi rövid úton kapott intézkedésre utal, mely szerint a román belügyi biztosításokat ők kapják meg. A belügyminisztérium pedig a Minervára hívta fel a figyelmet. Ezekhez járul az a hír, hogy a Gazdák megveszik, illetve átvették már a Minervát. A probléma nem késhet soká, megoldandó. Igen kérnék – soron kívül – bizalmas útbaigazítást, mert itt megvan a hajlandóság a Minerva felé, amíg az nem más, mint ami volt [kiemelések tőlem – SzA].”¹⁸ Vagyis Hlatky visszavonta volna a hadsereg döntését biztosítási ügyben, ugyanakkor átadta volna a városi biztosításokat a Minervának – feltéve, hogy ez a kívánatos kezekben marad, vagy oda kerül. Ami még Hlatky levelében szembetűnő, hogy eszerint – ellentétben azzal, amit Sándor Béla az EGT értekezletén állított – a Minervát nem a pénzügyi, hanem a belügyi kormányzat támogatta a visszatért területek biztosítási piacának megszerzésében.

Mindezek ellenére Sándor azt állította, hogy két nappal az EGT tanácskozása előtt a pénzügyminisztérium illetékes ügyosztálya vezetőjének jelez-

16 1857 és 1948 között működött. Alapítói között volt többek közt: Deák Ferenc, gróf Apponyi György, báró Eötvös József. Székhelye Budapesten, a IV. kerületben, a Vigadó tér 1. sz. alatt volt. A társaság az összes biztosítási ágazatot művelte. Számos intézetet alapított és/vagy újjászervezett: előbbire példa a „Pannonia” Magyar Viszontbiztosítási Intézet, a „Nemzeti” Balesetbiztosítási Rt. vagy a Bécsi Biztosító-társaság, utóbbira a Magyar-Francia Biztosító Rt. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Országos Biztosító Intézet Rt. érdekkörében állt. 1940–1944 között vezérképviselősege volt a négy észak-erdélyi törvényhatósági jogú városban: Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Szatmárnémetiben és Nagyváradon.

17 Hlatky Endre nagyváradi főispán levele Pataky Tibor államtitkárnak 1940. december 13-án. MOL K 28 82. cs. 132. t. 1942-O-15229 (továbbiakban: Minerva-I.), 29.

18 Hlatky Endre nagyváradi főispán levele... Minerva-I., 29.

te a dolgot, és hogy ez elvben támogatta Sándor fenti javaslatát. A vezérigazgató továbbá ígéretet tett arra is, hogy a biztosító részletes írásbeli jelentést ad a pénzügyi osztály részére, illetve „hogy a szükséges jóváhagyás engedélyezését a társaság igazgatósága a maga idejében az illetékes fórumoktól, illetőleg a minisztériumtól” fogja kérni.¹⁹ A Minerva igazgatója az EGT októberi összejövetelén szembe ment Teleki óhajával, tudniillik hogy közvetlenül a pénzügyminiszterrel tárgyaljon az ügyről. Mindamellet a miniszterelnök hajthatatlan volt, s miután Sándor okvetetlenkedett,²⁰ Teleki válaszában nyomatékosította előbbi kérését is, miszerint „idegen biztosítókról, és azoknak bizonyos érdekeltségéről” van szó, amiben nem lát elég tisztán, ezért mindenképpen egyeztetnie kell a pénzügyminiszterrel, „mert legújabbban talán még három nappal ezelőtt is, bizonyos *új momentumok merültek fel* [kiemelés tőlem – SzA], amelyekről nekem futólag említést tett.”²¹ Ezek a bizonyos „új momentumok” pedig egy éveken átívelő, szerteágazó, bonyolalmakkal teli történet kezdetét jelentették – véleményünk szerint a Hlatky-féle levélben már megismert átvételi ügyletet (a Minerva felszámolását), aminek az előkészületei a háttérben már a kolozsvári értekezletek időszakában elindulhattak. Az intézet átvételével és megszüntetésével járó körülményes ügykezelés viszont évekig elhúzódott.

A Gazdák szervezkedése a Minerva átvételére

Az EGT értekezletét követő napokban báró Vay László,²² a Gazdák elnöke eljuttatta a szövetkezet emlékiratát a miniszterelnökségre.²³ A memorandum tiszta képet fest az előzőekben taglalt állomány-felosztási kavalkád-

19 EGT jkv. 37. f.

20 Szerinte a biztosítási ügyeket is „autochton intézmények útján kell megoldani”, főként mert ezeknek „a gazdasági vonatkozásokon kívül messzemenő szociális vonatkozásai is vannak”. Uo. 37–38. f.

21 Ami a miniszterelnök által idegen biztosítóknak aposztrofált társaságokat illeti, azokról lehet itt szó, amelyek 1940 végén feltűntek mint vevők a Minerva átvételére. – Uo. 38. f. (Közülük a Magyar Élet- és Járadék Biztosító Intézettel lentebb foglalkozunk.)

22 Földbirtokos, politikus; titkos tanácsos, nyugalmazott miniszterelnökségi államtitkár. 1939. március elejétől a kormánypárt ügyvezető elnöke az Imrédy-csoport kilépéséig. Lásd Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 414., ill. 485.

23 Vay László 1940. október 23-i levele [Papp Józsefnek?] „Kedves Barátom!” megszólítással. Minerva-I., 7. Mellékletében a Pro Memoria – A Gazdák Biztosító Szövetkezetének részesezési igénye a visszacsatolt erdélyrészi területeken lévő biztosítási állományokból, valamint a Minerva Biztosító Intézet kérdése. Budapest, 1940. okt. 23. – Uo. 3–6/a. f.

ról. Eszerint a Gazdák Biztosító Szövetkezete egy, „a pénzügyminisztériumhoz intézett folyó évi augusztus 1-jén [!] kelt beadványában részletes indoklással bejelentette igényét a [közeljövőben – SzA] visszacsatolt [sic!] erdélyrészi területeken levő és magyarországi biztosító intézetek által átveendő biztosítási állományokban való részesedésére.”²⁴ Az indoklásban főleg sérelempolitikai körülményeket emelt ki a szövetkezet, „hogy míg a részvénytársasági formában működő és túlnyomó részben nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező magyarországi biztosító vállalatok a trianoni békeszerződéssel elcsatolt erdélyrészi területeken újraalakított, nacionalizált román leányvállalataik révén működésüket közvetve zavartalanul folytathatták, addig a szövetkezet ebbeli kísérletei rövid ideig tartó próbálkozás után, kifejezetten magyar állami tökéredekeltsége és keresztény nemzeti jellege miatt sikertelenek maradtak, és végül is a szövetkezet tekintélyes erdélyi biztosítási érdekeltségének idegen nemzetiségű biztosítási vállalatra való kényszerű átruházásával végződtek”.²⁵ Ezért a szövetkezet a visszacsatolt területeken levő biztosítási állományok átvételében kárpótlásra tartott igényt nagyobb részesedés révén. A beadványban a Gazdák nyolc román biztosító társaság biztosítási állományának átvételére jelentette be igényét – köztük a Minerváéra. Azonban időközben ismeretessé vált a szövetkezet előtt a pénzügyminisztérium intenciója: „A fent felsorolt vállalatok közül azoknak a biztosítási állománya, amelyeknek részvénytőke majoritása magyarországi biztosító vállalatoknak vagy azok külföldi anyaintézetének birtokában van, ezekre a vállalatokra ruháztassék át”, valamint a miniszterelnökség azon kívánsága, hogy „a kolozsvári székhellyel működő »Minerva« biztosító vállalat önálló működését továbbra is folytathassa, és ennek érdekében a visszacsatolt erdélyrészi területeken levő szabad állományok egy részének átvételével megerősödjék”.²⁶ A Gazdák meghajolt ezen kívánságok előtt, és igényét két társaság és a Román Belügyminiszteri Biztosítási Alap által kezelt biztosítási állományok átvételére redukálta – utóbbit esetleg fele-fele arányban megosztva a Minervával. A memoárban ehhez még hozzátették: „Tudomásunk szerint a pénzügyminisztérium [vagy inkább annak egynéhány, a Gazdákkal szimpatizáló munkatársa – SzA] ezen redukált igényeink jogosságát elismerve, a maga részéről is mint megfelelő megoldást a fenti [vagyis a Gaz-

24 E dokumentumból is kitűnik, hogy a vezető körök és a velük kapcsolatban álló személyek és szervezetek 1940 nyarán bíztak a Trianonban Romániának juttatott terület (legalább egy részének) visszatérésében. – Uo. 3. f.

25 Uo.

26 Minerva-I., 4. f.

dák számára előnyös – SZA] megosztást tartotta méltányosnak és végrehajthatónak.”²⁷

Az emlékirat azzal a szövetkezet számára lesújtó közléssel folytatódott, hogy „egy már több ízben tudomására hozott és a BIOSZ [Biztosító Intézetek Országos Szövetsége²⁸ – SZA] tagintézetei által hallgatólagosan elfogadott minisztériumi állomány-felosztási tervezet ellenére, minden jogos állomány-átvételi igényétől megfosztatott, utólagosan jelentkező és az eredeti miniszteri álláspontot semmibe vevő, eredményesen érvényesült külképviseletek nyomására.”²⁹ E fejleményekre a szövetkezet újra a sérelmi és a keresztény nemzeti politikai diskurzuson keresztül adott választ. Szerintük ugyanis „magyar szempontból sajnálatos eset következett be, hogy míg a Magyarországon működő és túlnyomó részben külföldi érdekeltségű valamennyi jelentékeny biztosító vállalat, valamint a legnagyobbbrészt zsidó érdekeltségű hazai biztosító vállalatok, amelyek a 22 éves megszállás alatt román és zsidó összeköttetések révén [...] részt kaptak a visszacsatolt erdélyrészi területen levő biztosítási állományokból, addig a Gazdák Biztosító Szövetkezete, ez az egyetlen állami érdekeltségű³⁰ magyar és tisztán keresztény biztosító vállalat a magyar belföldi biztosítási piacon elfoglalt vezető pozíciója [kiemelés tőlem – SZA] ellenére, ebből az osztozkodásból teljesen kiesett.”³¹ A Gazdák szempontjából ez azt jelentette, hogy amíg az imént említett külföldi és belföldi biztosító vállalatok a visszacsatolt területen minden nagyobb befektetés nélkül jelentős állománnyal és szervezettel működhetek volna, addig a Gazdák Biztosító Szövetkezetének hosszú éveken keresztül igen tekintélyes összegeket felemésztő szervezési költségek árán előről kellett volna kezdenie a munkát. Ráadásul tekintettel arra, hogy a többi intézet által átveendő biztosítások öt-tíz évig le lettek volna rögzítve, a szervezési munkának az eredménye csak ezen idő letelte után mutatkozhatott volna meg teljes értékében.³²

27 Uo.

28 A mai Magyar Biztosítók Szövetsége (MABISZ) elődje. <http://biztositaskotelezo.hu/biosz>. utolsó megtekintés: 2011. december 4.

29 Minerva-I., 4. f.

30 A társaságban az állam tulajdonosként volt jelen. Lásd Farkas Szilveszter: *Biztosítási kultúra Magyarországon a 20. század első felében*. <http://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2005-februar/Biztositasi-kultura-Magyarorszag-a-20-szazad-elso-feleben.html>. Utolsó megtekintés: 2011. november 13.

31 Minerva-I., 4-5. f.

32 Uo. 5. f.

A memorandum rámutatott arra is, hogy a Gazdák felajánlotta szolgáltatait a kormánynak a Minerva ügyének megoldásában, amit azzal magyaráztak, hogy „a Minerva Biztosító Intézet azt a szerepet volt hivatva a megszállott területen betölteni, amelyet mindenkor Magyarországon a Gazdák Biztosító Szövetkezete tölt be.” Ellenben az irat megfogalmazói a Minerva esetében kétségbe vonták annak életképességét.³³ A visszacsatolt területre kiküldött főtisztviselők „egybehangzó jelentése alapján az ott szerzett széleskörű és alapos információk szerint a Minerva biztosító jövőbeli eredményes önálló működése lehetetlen”. Indoklásuk szerint: „az intézet a legkisebb mértékben sem bírja a közönség bizalmát, állandó fizetési nehézségekkel küzd, tisztviselői elégedetlenek, másfelé orientálódnak, a közönség körében híre van sikkasztásoknak és kiegyenlítettlen függő tartozásoknak.”³⁴ Ezeknek a híreknek az értékét és helytálló voltát megállapítani nem tudták, ezért szükségesnek tartották, hogy a pénzügyminisztérium V. Főosztálya sürgősen revíziót tartson a vállalatnál a tényleges helyzet megállapítása érdekében – és azért is, mert mielőtt a Minerva jövőjét illetően végleges elhatározásra jutna a magyar kormány, a valóságnak megfelelő képet nyerjen a vállalat státusáról.³⁵

Mindenáron azt próbálták bebizonyítani, hogy a Minerva működéskép-telen:³⁶ vagyoni helyzete nincs „egyensúlyban”;³⁷ tőkeerős és a közönség bizalmát élvező versenytársai vannak; kihasználatlan kapcsolatai ellehetet-

33 Eltérések mutatkoztak a Minerva kárbiztosítási ága vagyonában a cég könyvei és nyilvántartásai szerintiek, illetőleg a Gazdák értékelésében adottak között: a Minerva szerint 9 857 494 lej, míg a Gazdák szerint 4 149 098 lej. A biztosító terhet mindkét vállalat 10 563 463 lejre becsülte. Vagyis a Minerva saját kimutatása szerint kb. 700 ezres hiány mutatkozott. A Gazdák viszont majdnem 6 és fél milliós hiányt mutatott ki. – A Minerva Biztosító Rt. Kolozsvár, vagyoni helyzete 1940. okt. 31-én (Magyarország területén). Kárbiztosítási ágazat. Uo. 8. f.

34 Uo. 5. f. Emellett egy, a kezükben lévő jelentés szerint a vállalat felügyelő bizottsága 1940 tavaszán „éles hangú jegyzőkönyvekben tiltakozott az anomáliák ellen”. Uo. 6. f.

35 Uo. 6. f. Véleményük szerint a revízióra a rossz hírek nélkül is szükség lett volna, mert információik szerint a román biztosítási felügyelet nem állt a helyzet magaslatán.

36 „Bármilyen eredménnyel is végződjék a revízió, bizonyos, hogy a Minerva a jelenleg az ő részére kilátásba helyezett biztosítási állományok (Franco Romana, As[s] igurarea Romuneasca) átvételével sem tudná meglevő állományát olyan mértékre növelni, hogy az alapja lehetne eredményes önálló működésnek”. Uo. 6. f.

37 Ezt alátámaszthatná az is, hogy a biztosító a harmincas években folyamatosan részesült hitelekben. (Kimutatás a Minerva Biztosító R.T.-nak adott kölcsönökről. 1940. nov. 12. Uo. 9. f.) Azonban hajlunk arra a feltételezésre, hogy itt inkább arról volt szó, hogy a Minervát mint az erdélyi magyar egyházakkal szorosán összefonódott pénz-

lenülnek, más vállalatok érdekkörébe kerülhetnek; a részvényesek és a biztosítottak károsulnának. Következésképpen kinyilvánították szándékukat a biztosító társaság átvételére.³⁸ Javaslatukban a következők szerepeltek: 1.) A Gazdák Biztosító Szövetkezete megvásárolja megfelelő vételáron a Minerva biztosítási állományát, átveszi alkalmazottait, iroda-berendezését és egész szervezetét. A vállalat vezérigazgatójának (Sándor Bélának) a szövetkezet megfelelő pozíciót biztosít, fenntartván magának a legfelsőbb irányítást. 2.) A pénzügyminisztérium által a Minerva részére fenntartott biztosítási állományok átvételére is a Gazdák kap felhatalmazást. 3.) Az állományátruházás lebonyolítása után a Minerva felszámol.³⁹

A *pro memoria* összegzésében azt prognosztizálta, hogy a Gazdák javaslatának elfogadása és végrehajtása esetén „a Minerva veszteség nélkül likvidálható, és elkerülhető lesz a magyar kincstárnak mint a részvénytőke kizárólagos tulajdonosának [kiemelés tőlem – SZA] károsodása, ami a vállalat további önálló fenntartásával való kísérletezés esetén meggyőződésünk szerint elkerülhetetlen lenne.”⁴⁰ Pontosíthatjuk tehát azt a feltételezésünket, miszerint a kolozsvári értekezletek idejében született meg a döntés a Minerva felszámolásáról, azt viszont homály fedi, hogy volt-e köze ehhez a fenti *pro memoriának*.

Hetekkel ezután Vay László a Gazdák megoldási tervzetét küldte meg a miniszterelnöknek a Minerva észak-erdélyi jövőjének rendezése ügyében.⁴¹ Mint az iratból kitűnik, a Gazdák a Minerva könyvelési revízióját november második felében elvégezte, melynek eredményeképpen a kárbiztosítási ágazatban 3 és fél millió lejnél is nagyobb hiány mutatkozott⁴² (ebbe azonban nem számították be a kárbiztosítási állományért fizetendő vételárat). A vállalat könyveiben a hiányt nem tudták kimutatni, a vagyonté-

intézetet a magyar állam azok között a szervezetek között segítette, amelyek fontos nemzetfenntartó feladatot láttak el a határon túli területeken.

38 A „kísérletezés helyett *hozzon a magyar kormány gyors és határozott intézkedést a Minerva jövő sorsát illetőleg* [kiemelés az eredeti szövegben – SZA].” Uo. 6. f.

39 Uo. 6-6/a. f.

40 Uo. 6/a. f.

41 Báró Vay László levele a miniszterelnöknek a Minerva ügyében. 1940. dec. 10. Uo. 28. Illetve a Gazdák dec. 7-i tervzete, szintén Teleki Pálnak címezve. Uo. 18-21. f. – Ehhez l. még Vay László dec. 10-i levele Pappnak „Kedves Barátom!” megszólítással. Uo. 26-27.

42 A lefolytatott revízió eredményeképpen a kárbiztosítási ágazatban 11 615 949 lej hiány mutatkozott, amelyben a 12 000 000 lej alaptőkéből a kárbiztosítási ágazatra eső 8 000 000 lej alaptőke-rész is bennfoglaltatott. A Gazdák dec. 7-i tervzete... Uo. 18-19. f.

telek felül voltak értékelve, és „részben nagy összegű behajthatatlan követeléseket” tartalmaztak, továbbá a könyveletlen kötelezettségek is magasra rúgtak. Azt azonban leszögezte a tervezet, hogy a revízió számításai pontatlanok, „túlnyomó részben becslésen alapulnak”, s valóságos értékelés „csak is a végleges likvidáció lebonyolítása után lenne megállapítható”. Ennek függvényében a Gazdák összecszerű ajánlatot sem tehetett Telekinek.⁴³ A Gazdák alternatív megoldási módozatokat terjesztett elő: 1.) Megvásárolja a Minerva ingatlan vagyont az annak valóságos forgalmi értékében és a Magyarországhoz visszacsatolt területen érvényben lévő és átvehető kárbiztosítási állományát viszontbiztosítási kötelezettség nélkül 1941. január 1-jei határidővel. A díjállománnyal együtt a Minerva átadja egész üzletközvetítő szervezetét (az adminisztratív tisztviselőkkel együtt), amit saját üzletszervezetükbe olvasztanak be. (Ez esetben a Minerva feladata a dél-erdélyi állományának értékesítése, valamint a függő károk és egyéb kötelezettségek rendezése és a kintlévőségek behajtása lett volna.)⁴⁴ 2.) Előző indítványukat kiegészítve az ajánlattevők hajlandóak átvenni a Minerva észak-erdélyi részére eső „összes függő követeléseit és kötelezettségeit is az 1941. január 1-jei állapot szerint a Minerva Biztosító Rt. megbízásából annak számlájára és veszélyére történő lebonyolításra.”⁴⁵ (Ebben az esetben a Minerva feladata csupán a dél-erdélyi biztosítási állományának értékesítése, valamint az arra a területre eső követeléseinek és kötelezettségeinek likvidálása – avagy romániai működésének továbbvitele – lett volna.) A Gazdák vezetősége arra kérte a kormányfőt, hogy a részletek megbeszéléséhez jelölje ki megbízottait, akikkel letárgyalható a megoldási tervezet.⁴⁶

A magyar vezetésnek – és az erdélyi ügyekben *primus inter pares* Telekinek – nyilvánvalóan nem volt mindegy, hogy az állam érdekeltségébe tartozó intézet (a Gazdák) hatáskörébe tartoznak-e az erdélyi ingatlanbiztosítá-

43 „...a tervezett tranzakció során sem illetéktelen nyereséget nem kívánunk magunknak szerezni, sem méltánytalan veszteségnek nem akarjuk vállalatunkat kitenni”. Uo.

44 Uo. 19–20. f.

45 „Ebben az esetben azonban a tranzakció folytán fizetendő vételár az ingatlanok és a kárbiztosítási állomány vételárának összegét is beleértve csak akkor kerülhetne folyósításra, ha az összes követelések és kötelezettségek lebonyolítottak és ezáltal a végleges összeg ismeretessé válik. Ha azonban a végelszámoláskor az tűnnék ki, hogy az átvett követelések és kötelezettségek lebonyolításával nagyobb hiány állott elő, mint amennyire az ingatlanok és a kárbiztosítási állomány vételárának együttes összege fedezetet nyújt, úgy a fedezetlenül maradó összeg megtérítésére igényt tartunk, és erre biztosítékot kérünk.” [Kiemelések tölem. – SZA] Uo. 20.

46 Uo. 20. f.

sok, avagy máséba⁴⁷ – jelesül a „Magyar Élet- és Járadék Biztosító Intézet mint Szövetkezet” kezében összpontosulna. Ugyanis ennek vezetői⁴⁸ is a Minerva megvásárlása és állományának átvétele mellett kardoskodtak.⁴⁹ A kormányzat elvben lehetőséget adott a vásárlási akció dokumentumainak megvizsgálására, azonban ehhez – valószínűleg szándékosan – túl rövid (mindössze három nap) haladékot biztosított a számukra. Határozat végül nem csak idő szűke miatt történt a Gazdák mellett, hanem azért is, mert őket támogatta Teleki Pál.

A miniszterelnök eleget tett a Gazdák kérésének. Karácsony másnapján a pénzügyminisztériumban Csizik Béla államtitkár elnöklete alatt értekezletet tartottak,⁵⁰ ahol az államtitkár egyszerűen közölte a megjelentekkel: Teleki kijelentette előtte, „hogyan kívánatosnak tartja a Gazdák és a Minerva Biztosító társaságoknak, ennek a két állami jellegű vállalatnak az egyesítését és pedig oly módon, hogy az egyesítésre a felek között olyan megoldás kíséreltessék meg, mely nagyvonalú és a kicsiny ellentétek kikerülése helyett azt az utat igyekszik megtalálni, amely mellett a kölcsönös érdekek egyenlítést találnak.”⁵¹ Megtárgyalták a Gazdák december 7-i ajánlatát (a Minerva nagy veszteségei miatt „egyelőre csak a kárbiztosításra vonatkozóan tesz egy nem összegszerűen megállapított ajánlatot”; alternatívaként átvesszik annak egész észak-erdélyi állományát likvidálásra, „fenntartván a jogot, hogy esetleges hiány esetén ez neki megtéríttessék”).⁵² Sándor Béla adatokkal cáfolta a Gazdák revíziójának megállapításait, Papp József mi-

47 Egy Papp József által szignált intézkedés is ezt támasztja alá (amely egyébként a bevezetőben már idézett Hlatky Endre-féle levél előzménye): „Minthogy súlyt helyezünk arra, hogy a város [Nagyvárad – SzA] biztosításai ne idegen [értsd: zsidó és/vagy külföldi – SzA] biztosító vállalatnál eszközöltessenek, arra kérlek, hogy az előjegyzést a Minervánál szíveskedjél eszközölni, ahonnan a fúzió megtörténte után a biztosítások természetesen a Gazdák Biztosító Szövetkezetéhez fognak átkerülni.” – Uo. 56. f.

48 Az ajánlat aláírói Széchenyi Viktor elnök és Sternád István vezérigazgató voltak.

49 A Magyar Élet- és Járadék Biztosító Intézet mint Szövetkezet vezetőinek 1940. dec. 20-i levele a miniszterelnökhöz. Minerva-I., 30. f.

50 Pro memoria, 1940. dec. 26. Uo. 37-40. f. – A miniszterelnökség részéről jelen volt Pataky Tibor és Papp József, a pénzügyi kormányzat képviselőiben az elnökön kívül Lechner József miniszteri tanácsos és Tallós János osztálytanácsos, továbbá a Gazdák vezetői (Vay, [Samarjay] Leölkes [Béla] és Marek Lóránt igazgatók), míg a Minerva részéről Sándor Béla vezérigazgató.

51 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – a Gazdák Biztosító Szövetkezet: Minerva Biztosító Rt. állományátvétele ügyében. Uo. 31-32. f. – vö. Pro memoria, 1940. dec. 26. Uo. 37. f.

52 Pro memoria, 1940. dec. 26. Uo. 37. f.

niszteri osztályfőnök pedig arra mutatott rá, hogy a Minerva egész üzletköreinek átvétele már magában nagy érték, mert felöleli az egyházi biztosításokat, a Hangya anyagát, s „a Minerva bevezetett üzlete mint versenytárs megszűnik, és ehelyett a Gazdák Biztosító Szövetkezete egyedül fogja élvezni a piacon az állam erkölcsi támogatását”. Vay kérésére több részletkérdést is sikerült tisztázni Sándorral, melyek közül a felek megállapodása alapján a Minerva 1,2 millió lejes állami tartozása a vételárban nyer kiegyenlítést, míg az ún. „Bernáth-féle”⁵³ per minden valószínűség szerint méltányosan kiegyezhető.”⁵⁴ Csizik államtitkár emlékeztette a résztvevőket arra, hogy megegyezés itt csak nagyvonalakban lehetséges, ezért arra kérte a feleket, hogy a további felmerülő vitás kérdéseket sürgősen tisztázzák egymás közt, majd ennek megtörténte után a Gazdák terjesszen elő egy konkrét átvételi ajánlatot, s ezt követően újra összeülhetnek a kérdés végleges elintézésére.⁵⁵ E karácsonyi értekezlet választóvonal a Minerva történetében, mivel ekkor – bár időben párhuzamosan futnak a szálak – az események *de facto* kettéváltak az észak- és dél-erdélyi cégresz históriájára.

A dél-erdélyi üzletresz kérdése

1940 karácsonyán a Gazdák vezetősége nélkül folytatódtak a tárgyalások az értekezlet többi résztvevője⁵⁶ között a Minerva Biztosító dél-erdélyi állományrészeinek ügyében. Sándor Béla azt javasolta, hogy az állam vegye meg a brassói Száva-féle temetkezési vállalatot,⁵⁷ amibe olvassák be a Minerva visszamaradt (romániai) állományát és a tulajdonát képező brassói Szeretet Mű szövetkezetet.⁵⁸ Wanisch Vilmos nyugalmazott revizor szakvé-

53 Bár a Bernáth (Bernát) Ágoston néven kívül Bernád Gusztáv is szerepel az iratokon, úgy véljük, egy harmadik (a legtöbbször említett) név a helyes, és dr. Bernád Ágoston ügyvédről van szó. A továbbiakban a nevet ebben a formában használjuk. (1938-ban Bernád, kolozsvári ügyvédként, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya tisztikarához tartozott mint választmányi tag. A világháború végén részt vett a Magyar Népi Szövetség munkájában.) A perről eddig nem került elő információ.

54 Uo. 38. f.

55 Uo.

56 A miniszterelnökség részéről jelen volt Pataky Tibor és Papp József, a pénzügyi kormányzat képviselőjében az elnöklő Csizik Béla államtitkár, valamint Lechner József miniszteri tanácsos és Tallós János osztálytanácsos, míg a Minerva részéről Sándor Béla vezérigazgató.

57 Első Romániai Temetést Biztosító Rt.

58 Uo. 38. f.

leménye alapján⁵⁹ a miniszterelnökség (Papp József miniszterelnökségi előadó) komolyan elgondolkozott azon, sőt lépéseket tett az irányban, hogy a Minerva visszamaradt erdélyi (romániai) területeken lévő ügynökségeinek megszervezésével e részeken egy önálló magyar biztosító intézetet létesítsen.⁶⁰

A következő pontokban lehet összefoglalni a könyvvizsgáló megállapításait:

1.) A Minerva romániai üzletállományát átruháznák az Első Romániai Temetést Biztosító Részvénytársaság (eredetileg Száva G. és Száva A.) brassói bejegyzett cégre – a Minerva tulajdonát képező brassói Szeretet Műszövetkezettel együtt –, amelynek részvényeit pedig egyidejűleg megszereznék a romániai magyar kisebbségi egyházak részére, amelyek eddig a Minerva részvényesei voltak.⁶¹

2.) Hosszas pénzügyi és pénzpolitikai elemzést követően Wanisch üzleti fejlődést prognosztizált a brassói cég és a Minerva egyesítéséből.⁶² Ezeket az alábbiakra alapozta: a) A két vállalat állománya mindkét részről a haláleseti biztosításokból tevődne össze, amely így „a nagy számok törvénye folytán igen fokozza a kockázatnak a kiegyenlítődését és ezzel egyúttal fokozza az üzleti rentabilitást.”⁶³ b) A haláleseti biztosítás – olcsóságánál fogva – valamennyire alkalmazkodik az erdélyi magyar kisebbség szerény életviszonyaihoz. c) A brassói átveendő vállalatnak rendelkezésre áll majd a Minerva eddigi, jól képzett, egész dél-erdélyi ügynöki szervezete. d) Az egyesüléssel a Minerva számos brassói ingatlan tulajdonosa lesz, s „ez fokozza a közönségnek a bizalmát és megkönnyíti az üzletszerzést.”⁶⁴

3.) Wanisch mintegy végkövetkeztetésképp azt remélte, hogy „ez az alakulat lesz majd a dél-erdélyi magyar kisebbség centrális gazdasági szerve, főleg ha ott is érvényesül majd az a szellem, mely a Minervát eddig magasan a többi biztosítónk fölé emelte. [...] Ha ilyen körülmények mellett éppen ez a Minerva szűnik meg önálló biztosítónak lenni, ami hír szerint a mi

59 Wanisch Vilmos nyugalmazott revizor 1940. nov. 25-i szakvéleménye a kolozsvári Minerva Biztosító Részvénytársaság dél-erdélyi üzletének továbbvitele tárgyában. Uo. 11-15. f.

60 Ehhez lásd uo. 16. f.

61 A brassói vállalat részvényeiért cserébe a Száva család megkapná a Minerva vagyonának egyharmad részét – mivel a Minerva alaptőkéjének és üzletállományának nagyjából ekkora része maradt Romániában –, illetőleg a biztosító tulajdonában lévő kolozsvári főtéri házat. – Uo. 11. f.

62 Uo. 11-14. f.

63 Uo. 14. f.

64 Uo.

biztosításügyünknek állítólagos nagy követelménye [a biztosítási szakértő a Gazdák által kívánt észak-erdélyi terjeszkedésre és a Minerva ottani felvásárlására utalt – SzA], akkor ismét csak visszatér az a korábbi helyzet, hogy csakis külföldön lesz olyan biztosítónk, mely nem a kapitalizmust, hanem a nemzetet szolgálja.”⁶⁵

Az ülésen Csizik Béla – a szakvéleményben kifejtettek dacára – azt az álláspontot foglalta el, hogy tekintettel az állomány csekélységére és a Dél-Erdélyben lévő magyarság szétszórtságára – és aránylag kisebb számára –, „nem látszik rentabilisnak egy önálló magyar biztosító vállalatnak a fenntartása, s ezért kívánatosabbnak látja azt, hogy a Minerva ottani állománya egy másik, lehetőleg egy magyar érdekeltséggel bíró biztosító társaságnak adassék át.”⁶⁶ Emellett a személyi kérdések is ez utóbbi üzlet létrejöttét támasztották alá, mivel mindössze négy fő elhelyezését vonta maga után. A fentiek alapján a résztvevők megállapodtak abban, hogy felkérik az Első Magyar Általános Biztosító Társaságot, hogy a Prima Ardeleana Rt. által vegye át az állományt, és tekintettel a december 31-i záros határidőre, azonnal tegyenek meg minden intézkedést és bejelentést, tudniillik féltek attól, hogy a román hatóságok megakadályozzák a tranzakciót. Amint arról az irat is beszámol, Tallós miniszteri tanácsos és Papp József volt megbízva azzal, hogy külön-külön tárgyaljon Balabán Imre vezérigazgatóval, „aki az Első Magyar Általános Biztosító Társaság nevében elvileg hajlandónak nyilatkozott az átvételre”. Sürgönyváltásokat⁶⁷ követően a Prima Ardeleana bukaresti és szebeni vezetésével is történtek egyeztetések,⁶⁸ ám a biztosító társaság a magyar tisztviselőket nem akarta átvenni – ráadásul az ajánlata sem volt megfelelő –, ezért vele nem jött létre megegyezés.

A Prima Ardeleanával szemben a Duna Általános Biztosító Rt.⁶⁹ érdekeltségében álló temesvári „Agronomul” (Gazdák Általános Biztosító Rt., németül *Versicherung-Genossenschaft der Landwirte*) Rt. megfelelőbb ajánlatot tett. Hajlandó volt az összes magyar tisztviselőt átvenni, így a miniszterelnök szóbeli felhatalmazása alapján a Minerva Biztosító (Sándor Béla) 1941. március 17-én megkötötte a bánsági céggel az állomány-átruházási szerződést, mely szerint az „Agronomul” az összes biztosítási állományt

65 Uo. 14–15. f.

66 Pro memoria, 1940. dec. 26. Uo. 39. f.

67 Ehhez lásd uo. 41., ill. 51–52., továbbá 2.

68 Pro memoria, 1940. dec. 26. Uo. 39. f.

69 Bécsi székhelyű társaság (magyarországi központja: Bp., VI., Andrassy út 30.), a húszas évek első felében 300 millió osztrák korona alaptőkével. Ekkor a magyarországi igazgatótanács tagja volt például Gratz Gusztáv.

átvette. Minthogy azonban a biztosítások díjtartalékait képező vagyon nagy része (néhány brassói ingatlantól és értékpapirtól eltekintve)⁷⁰ a visszajött területen feküdt, szükségessé vált a díjtartalékok készpénzben való kiegyenlítése az „Agronomul” részére,⁷¹ melyet a kolozsvári főtéri ház értékesítéséből kívántak fedezni.⁷² Sándor ekkor úgy számolt, hogy az egész likvidálás befejezése (a romániai állományok és díjtartalék-fedezetek tényleges átadása) után „a budapesti »Gazdák«-tól a magyarországi üzletért kapandó vételáron felül még külön legalább 60–80 000 pengő további felesleg fog mutatkozni, ami a kolozsvári főtéri ház mintegy fele értékének felel meg.”⁷³ Az „Agronomul”-lal kötött szerződés kiegészítéseként egy német nyelvű megegyezés szerint a díjtartalékok fedezésére 45 000 pengő foglalo volt nyújtandó,⁷⁴ melynek „biztosítására a zálogjog a kolozsvári házra kebeleztessék be”.⁷⁵ Ez azonban Papp József javaslatára függőben maradt, majd további tárgyalások eredményeképpen szeptemberben megegyezés jött létre, hogy a

70 Állomány-átruházási okirat. Kolozsvár, 1941. márc. 17. Minerva-I., 79-80. f.

71 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – a Gazdák... Uo. 33-34. f. – vö. Állomány-átruházási okirat... Uo. 79-80. f. – Ugyancsak a Minerva Biztosító Rt. romániai üzletállományának a temesvári „Agronomul” részére történő eladásáról számol be Sándor Béla jelentése. Közölte az eladás részleteit, illetőleg azt, hogy a szerződést a pénzügyminisztérium V. főosztályának nyújtja be jóváhagyásra. Szólt arról is, hogy nem képezik eladás tárgyát a tőkésített életbiztosítások, amelyeknek egy tekintélyesebb része a Szovjetunióhoz tartozó Bukovina területére estek. Ezek likviditását a Minervának tartotta fenn Sándor. – Jelentés – Sándor Béla aláírásával. 1941. márc. 18. Uo. 84. f. – A jelentés kiegészítése egy Sándor Béla aláírásával ellátott emlékirat. „A »Minerva« Biztosító Rt. romániai üzletállományának átruházásával kapcsolatosan elért igen jó szerződéses feltételek csak akkor realizálhatók, ha a tűzkárok és betöréses lopási károk ellen biztosított felek maguk is hozzájárulnak, hogy a »Minervánál« megkötött biztosításaik legalább öt évi időtartamra az átvevő társaságra irassanak át. Ezért a magyar egyházak és egyéb közületek (pl. Hangya Központ) vezetőségei felszólítandók volnának, hogy fentiek szerint járjanak el s a magánszemélyeket is ilyen magatartásra biztassák. Az állományokat átvevő »Gazdák« Általános Biztosító Rt. bonitása [hitelképessége] ma minden kétségen felül áll.” – Pro memoria, 1941. márc. 19. Uo. 85-86. f.

72 Vereinbarung. Budapest, 1941. márc. 18. Uo. 81. f.

73 Jelentés – Sándor Béla aláírásával... Uo. 84. f. – vö. 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – Sándor Béla: jelentés a Minerva Biztosító Rt. romániai üzletállományának értékesítése tárgyában. Uo. 93-94. f. – A házat 1941 tavaszán nagyjából 120-130 000 pengőre értékelték. – László Gyula aláírásával ellátott 1941. ápr. 17-i levél, címzett nélkül [Papp Józsefnek?]. Uo. 101.

74 Vereinbarung. Budapest, 1941. márc. 18. Uo. 81. f.

75 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. szept. 15. Uo. 147-148.

fenti összeg lekötése helyett 1 500 000 lej (30 000 pengőt) fizetnek a bánási cégnek.⁷⁶ Miután a házat az ezzel az összeggel kiegyenlíthető dél-erdélyi tartalékon kívül csak az észak-erdélyi tőkésített életbiztosítások díjtartaléka – kb. 15 000 pengő értékben – terhelte (és ezek nagy része bukovinai és más ismeretlen tartózkodású egyén életbiztosításával állt kapcsolatban),⁷⁷ Sándor 1941. őszi számításai szerint a Minerva kolozsvári ingatlanának 200 ezer pengőért való eladása esetén 155 000 pengő tiszta haszon maradt volna.⁷⁸

Bár a másfélmillió lej hamarosan rendelkezésre állt⁷⁹ – erről többek között október 10-én a miniszterelnökség egyezett meg a nagyenyedi Kisegítő Takarékpénztár vezérigazgatójával, Szigeti Bélával –, az összeg kifizetése a következő hónapokban sem történt meg. Mint Szigeti egyik leveléből kiderül, a román cég bizonyos feltételeket támasztott a Minerva felé, és nem volt hajlandó elismervényt aláírni a kifizetés ellenében.⁸⁰ November elején Sándor Béla megjegyzést fűzött az „Agronomul” elismervény-tervezetéhez, amit aztán eljuttatott a miniszterelnökségre.⁸¹ A változtatásokat elsősorban azzal indokolta, hogy a Minerva nem kívánja a sok esetben leszegényedett

76 Már csak azért is jól jártak a román valutában történő fizetéssel, mert akkor a legroszszabb esetben is kettős árfolyamon 30 000 pengővel ki tudták egyenlíteni az összeget. Továbbá az „Agronomul”-lal történő végelszámolás, melyet a román hatóságoknak kellett volna jóváhagyniuk, legalább egy évet vett volna igénybe. – vö. A Minerva [Sándor Béla és bizonyos Némethy? aláírásával ellátott] levele a miniszterelnökség II. ügyosztályának. 1941. szept. 17. Uo. 149. f.

77 Ehhez l. Minerva Biztosító Rt. – Kimutatás az „Agronomul”-nak át nem adott oroszországi és romániai tőkésített biztosításokról. Uo. 130-131. f.

78 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. szept. 15. Uo. 148. – Mindezeket vö. 1941. okt. miniszterelnökségi jelentés – M. kir. pénzügyminisztérium: A Minerva Biztosító Részvénytársaság ideiglenes üzlet-átruházási szerződése, betétive. Uo. 121–123. f.

79 Ehhez lásd Balla Pál szignójával ellátott 1941. okt. 15-i levél Nagy László bukaresti követnek. Uo. 124. f. Valamint Sztankay Zoltán brassói konzulnak. Uo. 125. f.

80 Szigeti Béla 1941. okt. 24-i levele Papp Józsefhez – Sándor Béla okt. 31-i széljegyzetével. Uo. 154–157. – Az elismervény szövegét lásd uo. 153. f., az „Agronomul” elismervény-tervezetét pedig uo. 178–179. f.

81 A Sándor által javasoltak a következők voltak: „A tervezet változtatás nélkül elfogadható, kivéve a 3.) bekezdés két utolsó mondatát[...]: »Alle Forderungen, die Sie noch an ehemalige Versicherte oder Angestellte auf rumänischem Gebiete stellen könnten, sind damit vereinbarungsgemäss unser Eigentum geworden. Wir bitten uns eine Aufstellung Ihrer Aussenstände dringend zukommen zu lassen.« Az ehelyett általam javasolt szöveg: »Die bezüglich des Inkassos Ihrer Aussenstände am 17. März 1941 Kolozsvár abgeschlossene Vereinbarung wird damit gegenstandslos, sodass Sie frei über die Forderungen verfügen, die Sie an ehemalige Versicherte oder Angestellte

(és főként magyar), egykori biztosítási ügyfelüket esetleges pereknek kitenni olyan összegért, amelyet a Minerva az egyezségileg megállapított összeggel az „Agronomul”-nak kifizet. A miniszterelnökség elfogadta és magáévá tette Sándor álláspontját. Papp József szerint az „Agronomul” ezt a változtatást megnyugvással fogadhatta.⁸² A románok valóban nem gördítettek akadályt az üzletkötés elé, így 1942 januárjában befizették az „Agronomul” számlájára a másfél millió lejt, ezzel a Minerva dél-erdélyi üzletállománya-nak átvétele megtörtént.⁸³

Ezután a Minerva dél-erdélyi ügyeinek teljes likvidálását már csak az ún. tőkésített biztosítások díjtartaléka hátráltatta. A miniszterelnökség II. osztálya megbízta a Minerva vezérigazgatóját azzal, hogy igyekezzen az „Agronomul”-lal megegyezést létesíteni ezek díjtartalékára vonatkozólag is úgy, hogy ezzel a likvidálás befejezése biztosítható legyen.⁸⁴ December 16-án Bukarestben – az 1941. március 17-i állomány-átruházási szerződés kiegészítéseképpen – Sándor Béla a Minerva, és dr. Weber Miklós ügyvéd az „Agronomul” megbízottjaként *Pótmegállapodást* írtak alá. Ebben megegyeztek arról, hogy a Minerva (üzletállományán kívül) átruházza az „Agronomul”-ra romániai tőkésített életbiztosítási állományát is, és kötelezi magát, hogy a temesvári cégnek saját költségén és Romániában átadja az ennek megfelelő „matematikai díjtartalékokat”. A *Pótmegállapodás* leszögezte, hogy a román biztosító „csakis a két példányban elkészített és a szerződő felek képviselői által aláírt külön kimutatásban felsorolt azon életbiztosításokat veszi át, amelyeknek megfelelő díjtartalékait a »Minerva« tényleg át is adta”. Emellett a Minerva feltétlen hozzájárulását adta ahhoz, hogy az állomány-átruházási szerződésben felsorolt brassói ingatlanokra vonatkozó tulajdonjog (díjtartalék-átruházás címén) az „Agronomul” javára telekkönyvileg bekebeleztesse.⁸⁵ A *Pótmegállapodás* alapján létesített újabb *Megállapodás* szerint a Minerva a tőkésített életbiztosítások díjtartaléka címén 1941 végéig 720 000 lejt bocsát az „Agronomul” rendelkezésére.⁸⁶

auf rumänischem Gebiete eventuell noch stellen können.«” – Sándor Béla jelentése a miniszterelnökség II. ügyosztályának. 1941. nov. 2. Uo. 163.

82 1941. nov. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító dél-erdélyi állomány-átruházása. Uo. 164–166. f.

83 A befizetésről szóló 1942. január 7-i nyugtát lásd uo. 177. – vö. Szigeti Béla 1942. jan. 7-i levele Papp Józsefnek címezve. uo. 186–188. – Előzményeit lásd uo. 154–157., 165–166. f., 175–176. f. Utóbbi vö. 167–169. f.

84 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Társaság vezérigazgatója: romániai életbiztosítási állomány likvidálása. Uo. 200. f.

85 Pótmegállapodás. 1941. dec. 16. Uo. 173. f.

86 Az irat szerint ezen biztosítások tőkéje több mint 1,1 millió lejt tett ki.

Ezen felül kötelezettséget vállalt arra, hogy a biztosítások tételes kimutatását az összes irattal együtt 30 napon belül átadja,⁸⁷ melyek felülvizsgálatát követően (de legkésőbb 1942. január 15-ig) a román biztosító jogosult a díjtartalékok esetleges kiegészítését igényelni.⁸⁸

1942 elején Sándor Béla 1941. júniusi jelentésére és egyik dél-erdélyi alkalmazottjának kimutatására hivatkozva közölte a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályával, hogy az „Agronomul”-nak át nem adott „oroszosági” (azóta ismét romániai) és romániai biztosításokkal kapcsolatosan közel 35 000 pengő érték lett volna még a Minerva, illetőleg a II. ügyosztály által fedezendő. Azt javasolta, hogy az állományt egyelőre ne ruházzák át a bánási cégre, mert így legalább 15 000 pengőt takaríthatnak meg – többek között azért, mert a biztosítottak eltűntek, kötvényeik elvesztek stb. Arról is tájékoztatta az illetékeseket, hogy a decemberben aláírt bukaresti egyezségek erre az ügyletre is vonatkoznak, így ennek értelmében a „720.000,- lej a legrövidebb időn belül átutalandó a Nagyenyedi Kisegítő Takarékpénztárhoz [...] az »Agronomul« [...] javára”. Kérte ezt azért is, mert ezzel a Minerva szinte minden biztosítási kötelezettsége alól felszabadult volna.⁸⁹ Az összeget (14 400 pengő) 1942. február 25-én futár útján (Krámer Jenő kormányfőtanácsos, nyugalmazott főszolgabíró által) elküldték, és Nagy Lajos osztálytanácsoson keresztül jutott Szigeti enyedi bankjába,⁹⁰ amely végül kifizette az „Agronomul”-t. Ha a temesvári biztosító társaság megkapta volna a fenti biztosításokat, azért csak minimális pénzt fizetett volna, viszont a Minervának letétbe kellett volna helyeznie a matematikai számítások szerint mutatkozó közel 35 000 pengő díjtartalékot. Következésképpen a kimutatás szerinti díjtartalékkal szemben több, mint 20 000 pengőt takarítottak meg.⁹¹

Összegezve a dolgot: minthogy a két fentebb említett díjtartaléknak a fedezetét a kolozsvári főtéri ház képezte, ezeknek egyezségi kiegyenlítése után a ház teljesen felszabadult, azt eladhatták, és annak vételára felett sza-

87 Egyben – a Pótmegállapodásban foglaltakkal megegyezően – kikötötték azt is, hogy az „Agronomul” szavatossága csakis az ezen tételes kimutatásban felsorolt biztosításokra terjed ki.

88 Megállapodás. 1941. dec. 16. Minerva-I., 172. f.

89 Sándor Béla jelentése a miniszterelnökség II. ügyosztályának. 1942. jan. 6. Uo. 185. f. – vö. 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító... Uo. 199–200. f.

90 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító... II. betétive, uo. 195. ill. 197. f. – A banklevél egy példányát l. uo. 196.

91 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító... Uo. 200–201. f.

badon rendelkezettek. Pénzügyileg ez annyit jelentett, hogy a közel 80 ezer pengőt kitevő díjtartalékot 44 400 pengővel kifizették, s ezzel a ház – mely a dél-erdélyi üzletállomány ellenértéke volt – egyelőre a miniszterelnökség kezében maradt.⁹²

Az észak-erdélyi üzletállomány felszámolása

1940 karácsonyán a Gazdák és a Minerva vezetői érdemben is tárgyaltak a Minerva észak-erdélyi üzletrésze megvételének feltételeiről, akkor „azonban többrendbeli kérdés tisztázása miatt végleges döntés nem volt hozható”, így további tárgyalások következtek. Ezek a vételár kérdésének kivételével gyorsan lezajlottak.⁹³ A vételár megszabására Teleki miniszterelnök Reményi-Schneller Lajos pénzügyminisztert kérte fel, aki pedig Csizik Béla államtitkárt jelölte ki a döntésre. A pénzügyminisztérium 23.252/1941. C. fő. szám alatti átíratára szerint 1941. január 14-én Csizik úgy döntött, hogy a vételár 178 000 pengő legyen, amelyből 150 000 pengő a részvénytársaságot (részben a miniszterelnökséget) illeti meg, és 28 000 pengő Sándor Béla vezérigazgató végkielégítésére szolgál. Ezenkívül az eladási árhoz számították – a felek külön megegyezése alapján – az ún. Bernád-féle peres igény kiegyezése következtében a számításba vett Bernád-féle igénnyel

92 Uo. 201. f. – Mivel az „Agronomul” mindkét alkalommal késve kapta meg a járandóságát, 4%-os kamatvesztést szenvedett. A miniszterelnökség tanulmányozta a dolgot, s jogosnak találta a kb. 550 pengős követelést, melyet végül nagy valószínűséggel a szociális (missziós) célokra rendelkezésre bocsátott 5 millió lejből fedezték. – Sándor Béla jelentése a miniszterelnökség II. ügyosztályának. 1942. júl. 3. Uo. 204–205. f. – vö. 1942. júl. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Intézet tartozása állományának az Agronomul által történt átvételével kapcsolatban. Uo. 206–207. f.

93 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – a Gazdák... Uo. 32. f. – A felek közötti tárgyalásokhoz lásd A Gazdák Biztosító Szövetkezetének Sándor Bélához intézett 1940. dec. 27-i levele. Uo. 48–50. f. – A folyamatokba báró Vay a miniszterelnökséget is bevonta, úgy gondoljuk, azért, mert nem bízott a Minerva vezérigazgatójában: Vay első sorban attól tartott, hogy Sándor nem nekik adja el a Minervát – egyébként erre több helyütt is találunk utalást –, következésképpen a tranzakció megtörténte előtt egy másik forrást is fel kívánt használni a pontos tényállás megismeréséhez. Ezenkívül a vételár megállapításához kívánt információkat szerezni a miniszterelnökségi államtitkártól, lásd Vay László levele Pataky Tibornak „Kedves Barátom!” megszólítással. 1940. dec. 27. Uo. 46–47. Pataky kielégítő válaszokat adott a Gazdák kérdéseire, más dolog az, hogy ennek elnökét mennyire nyugtatták meg az államtitkár szavai. Lásd Pataky Tibor válaszelevele Vay Lászlónak. 1940. dec. 31. Uo. 53.

szemben *megetakarított* 15 000 pengőt. Így az összes vételár 193 000 pengő volt.⁹⁴

1941 elején a miniszterelnökség (szintén a Gazdák kívánságára),⁹⁵ a pénzügyi és a kultusztárcával is egyeztetve, az államapparátus segítségével kívánta megerősíteni a Minerva észak-erdélyi üzletét átvevő Gazdák pozícióit. Papp József által szignált magánlevelek útján értesítette a fő- és alispáni gárdát, valamint a polgármestereket arról, hogy szíveskedjenek a hatáskörükbe eső biztosításoknál erkölcsi támogatásban részesíteni a Gazdák Biztosító Szövetkezetét – vagyis elsősorban ezek biztosítási ajánlatait vegyék figyelembe, ahogy azt a szintén állami érdekeltségű Minerva Biztosító Rt.-nél is tették.⁹⁶ Az iratokból az is kiderül, hogy a törvényhatósági vezetők többnyire tartották magukat a kéréshez.⁹⁷ Akadtak azonban olyanok is, akik némileg ellenkeztek a kérés kapcsán.⁹⁸

94 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – a Gazdák... Uo. 32. f. – Részletesen lásd Jelentés a Minerva – Gazdák Biztosító Szövetkezetének tranzakciója tárgyában. 1941. jan. 14. Uo. 57. f. – Sándor Béla végkielégítéséhez lásd még 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító Részvénytársaság eladási és S.[ándor] B.[éla] végkielégítési ügye. Uo. 99–100. f.

95 Marek Lóránd, a Gazdák (budapesti fiókja ügyvezető igazgatójának) vezérigazgató-helyettesének levele Tallós János miniszteri tanácsosnak. 1941. febr. 6. Uo. 60.

96 1941. febr. miniszterelnökségi jelentés – A Gazdák Biztosító Szövetkezetének erkölcsi támogatása. Uo. 58–59. f.

97 Ehhez lásd Dr. Keledy Tibor kolozsvári polgármester levele Papp Józsefnek. 1941. febr. 11. Uo. 67–69. – 1941. febr. 10-én Háromszék vármegye főispánja, Apor [Péter], másnap pedig az alispán (dr. Barabás Andor) küldött pozitív hangvételű levelet Pappnak a Gazdák ügyében. Uo. 62–63. – Ugyancsak 11-ére datálva a nagykarolyi polgármester, Schusteritsch Béla (Uo. 64.), Kolozs vármegye alispánja (Gaal Elemér; uo. 65–66.), továbbá 14-én Kölcsey Ferenc szatmári főispán biztosította Pappot arról, hogy a Szövetkezetet a legmesszebbmenően támogatja. Uo. 78. – A többi erdélyrészi törvényhatóságból nincs forrásunk, így csak egy-egy partiumi (Szatmár), erdélyi (Kolozs) és székelyföldi (Háromszék) vármegyei minta alapján – kissé árnyaltan – tudjuk visszaadni a megyei és városi vezetők hozzáállását e minisztériumi kéréshez.

98 1941. február 10-én Szatmár vármegye alispánja, Streicher Andor aggályait fejezte ki („a községeknek vállalatokat [jelesül a Gazdákat – SzA] elvi okokból ajánlani nem szoktam”), azonban a bukaresti belügyi biztosító általi garanciát igen kétségesnek ítélte, ezért kérte Papp Józsefet, hogy „nagy befolyásával” hasson oda, hogy a belügyminisztérium útján esetleg a Gazdák Biztosító Szövetkezete szerezzék meg a biztosításokat. – Uo. 61. – Papp négy nappal későbbi dorgáló hangvételű válaszlevelében kifejtette, hogy hivatalos utasításra járt el, s levele elsődleges célja nem a biztosító társaság propagálása volt, hanem az, hogy az alispán hatáskörébe eső intézkedéseknél az állami érdekeltségbe tartozó Gazdák Biztosítója ugyanazt a jóindulatot kapja meg, mint amelyet a Minerva

Ezzel nagyjából egy időben a Gazdák és a Minerva exponensei megkötötték az ideiglenes üzlet-átruházási szerződést, amelyet a pénzügyminisztérium jóváhagyott.⁹⁹ A Gazdák kérésére Tallós János miniszteri tanácsos átküldte a szerződést a miniszterelnökségre, s kérte ennek elfogadását és aláírását. A tervezet szerint a miniszterelnökségnek kellett volna garanciát vállalnia aziránt, hogy a Minerva nem fogja részvényérdekeltségét magánkézbe átadni – s ha ezt mégis megtenné, úgy 50, illetve 100 ezer pengő kötbért lenne köteles a miniszterelnökség a Gazdáknak megfizetni. Papp József közölte Tallóssal, hogy a jogügylet a két biztosító társaság között jött létre, és elképzelhetetlennek tartja azt, hogy ezért bármilyen vonatkozásban a miniszterelnökség vállaljon kötbérrel terhelt garanciát. A kérdés sem jogalappal nem bírt, de nem is volt jogi lehetősége annak, hogy ilyent a miniszterelnökség kiállítson. Helyette Papp azt javasolta Tallósnak, hogy a Minerva állítsa ki ezt az iratot, és a felügyelő hatóság záradékolja – a Gazdák megnyugtatására – azzal, hogy a jogkörében vállalt kötelezettség betartására gondot fog viselni. Emellett Papp biztosította a miniszteri tanácsost afelől, hogy a miniszterelnökség is ügyelni fog arra, hogy „ilyen irányú kötelezségesség elő ne fordulhasson.”¹⁰⁰

Teleki Pál tragikus halálát követően az új miniszterelnök, Bárdossy László segítségével is bíztak a Gazdák, hogy minél előbb sikerül megszerezniük a Minervával együtt a román belügyi biztosításokat a visszatért er-

Biztosító élvezett. A nyugalmazott főispán hozzátette: a román belügyminisztériumi biztosító intézetnél kötött vagyonbiztosítások ügyében tárgyalások folynak, melyek azt célozzák, hogy a minisztérium a Gazdák részére utalja át ezeket a biztosításokat. – Uo. 77.

Kézdivásárhely polgármestere február 12-én azt a sajnálkozó választ küldte Pappnak, hogy mivel a biztosítás ügyében már a katonai közigazgatás *fait accompli*-t teremtett, nem áll módjában eleget tenni kérésének. A katonaság a bevonulást követően arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a román belügyminisztériummal kötött biztosítási szerződés hatálya megszűnt és már a kinevezésem előtt tárgyalni kezdett a belügyminisztérium által ajánlott Első Magyar Általános Biztosító társasággal. A társaság a kockázatot azonnali hatállyal vállalta, a város így vele szemben obligóba került”, így a polgármester nem tehetett mást, januárban aláírta a végleges kötvényt. – Uo. 70. – vö. Hlatky nagyváradi főispán 1941. febr. 11-i sürgönyével, melyben hivatkozott a Pataky államtitkárhoz intézett – és már általunk is idézett – korábbi jelentésére. – Uo. 74–75.

99 1941. ápr. miniszterelnökségi jelentés – a Gazdák... – Uo. 32–33. f. – A szerződést lásd Ideiglenes üzletállomány-átruházási szerződés – 1941. márc. 21-i dátummal el látva. – Uo. 87–92. f.

100 1941. febr. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Rt. eladásának ügye. Uo. 71–73. f. – vö. Miniszterelnökségi feljegyzés – A Minerva Biztosító Rt. üzlet-átruházási ügyében. 1941. ápr. 1. Uo. 95–96. f.

délyi részeken.¹⁰¹ Véleményünk szerint ez a kulcsmomentum az egész ügyletben. Vagyis a Minerva megszerzésével a Gazdák számos nemzetpolitikai szempontból fontos szervezet (erdélyi magyar egyházak, Hangya stb.) biztosítójává vált volna, másrészt pedig biztos befutóként megkaparinthatta volna a román belügyi biztosítási állományt.

Egy Papp József aláírásával ellátott miniszterelnökségi feljegyzés részletesen ismerteti azokat a nehézségeket, amelyek a végleges szerződés megkötését késleltették. A román belügyminiszteri biztosítási alap biztosításainak átruházása a román belügyminisztériummal folytatott tárgyalások alapján nem volt elintézhető és az ennek pótlására tervbe vett „kényszerátruházás” sem foganatosított.¹⁰² Mint az irat indokolta, azért, mert a külügy félt attól, hogy a Romániával folytatandó tárgyalásoknál sérelmes pontként volna szerepeltethető.¹⁰³ A feljegyzésből az is elénk tárul, hogy amennyiben a külügyminisztérium hozzájárulna is a kényszerátruházáshoz, az még nem biztosíték arra, hogy a Gazdák az egész biztosítási anyag kimutatásához hozzájutna (így szükségesnek látszott a románokkal megegyezni). A dokumentum szerint a Gazdák kérte a minél előbbi kényszerátruházást, valamint azt, hogy „a belügyminisztérium kéressék fel arra, hogy a hivatalos Közlönyben közzéteendő felhívást intézzen az összes városokhoz és vármegyékhez, hogy a felügyeletük alatt álló, vagy tulajdonukat képező minden köztvagyon a kényszerátadás következtében a Gazdák Biztosító Szövetkezeténél biztosíttassék.”¹⁰⁴ Az irat még hozzátette: amennyiben politikai okokból a kényszerátruházás nem lehetséges, a belügyminisztérium fent említett intézkedése „az időközben másutt nem biztosított köztvagyon biztosításáról rendelkezik”. Ellenben, ha a kérdés rendezhető, a versenytilalom kérdése (tudniillik hogy a Minerva kizárólag a Gazdákkal kösse meg az üzletet) is elintézhető úgy, hogy „nyilatkozatot a Minerva Rt. adja meg penáléval [kötér] biztosítva, s ezt a felügyelő hatóság és a miniszterelnökség záradékolja oly módon, hogy a kötelezettségvállalást tudomásul véve kijelenti, hogy an-

101 A Gazdák Bárdossyhoz intézett bejelentése olvashatatlan aláírásokkal [Marek Lóránd, ?], melyben tudatják a miniszterelnökkel az ügy állását. 1941. máj. 5. Uo. 103–105. f. Bárdossy a pénzügyminisztériumtól is kézhez kapott egy tényleírást az ügygel (elsősorban a vételárral) kapcsolatban. A pénzügyminisztérium V. főosztályának [Lechner József miniszteri tanácsos aláírásával ellátott] levele Bárdossy Lászlónak. 1941. ápr. 9. Uo. 97–98. f.

102 Miniszterelnökségi feljegyzés – 1941. máj. 5. Uo. 106. f.

103 A külügy félelmében közrejátszott az a később tévesnek bizonyult információ is, miszerint más romániai biztosító társaságok állományát sem adták még át – de azokat ekkorra már szerződéssel véglegesítették.

104 Miniszterelnökségi feljegyzés – 1941. máj. 5. Uo. 106–107. f.

nak betartásáról a saját hatáskörében is gondoskodik.”¹⁰⁵ A miniszterelnökség II. osztálya eleget tett a fenti kéréseknek, és tájékoztatta az illetékeseket a további intézkedésekről.¹⁰⁶ A pénzügyminisztériumból Lechner József miniszteri tanácsos május 21-én közölte a miniszterelnökséggel, hogy a román belügyminisztériumi biztosítási pénztár üzletállományát kényszerátruházás útján csak az esetben juttathatja a Gazdáknak, ha ez ellen a külügyminiszternek nincsen észrevétele.¹⁰⁷

Nagyban hozzájárult az ügy bonyolultságához az is, hogy Sándor Béla az ideiglenes állomány-átruházási szerződés megkötését – illetőleg végkielégítést – követően a végletekig elutasító volt a Gazdákkal való együttműködésben.¹⁰⁸ Emellett rengeteg kellemetlenséget okozott, hogy húzódott a végleges átruházási szerződés aláírása,¹⁰⁹ mert egyes ügyekben formailag még a Minerva régi ügyvezetőségének kellett intézkednie, legfőképpen Sándornak, aki azonban a biztosító ügyeit egyszerűen szabotálta. Marek Lóránd, a Gazdák ügyvezető igazgatója nem látott más kiutat, Papp Józsefhez fordult segítségért.¹¹⁰ Marek azonban egyáltalán nem azt a választ kapta, amit szeretett volna. Egy Sándor aláírásával ellátott és a miniszterelnökség

105 Uo. 107. f.

106 1941. máj. miniszterelnökségi jelentés – Gazdák Biztosító Szövetkezete: A Minerva Biztosító Rt.-vel kötött ideiglenes üzletállomány-átruházási szerződés tárgyában. Uo. 108–110. f.

107 Egyidejűleg ő is felkérte a belügyminisztert, hogy a vármegyéket és a városokat a fentebb tárgyaltak szerint utasítsa. A pénzügyminisztérium V. főosztályának [Lechner miniszteri tanácsos] levele a miniszterelnöknek, 1941. máj. 21-én. Uo. 118.

108 Tegyük hozzá: tette ezt annak ellenére, hogy a Minerva január eleji igazgatósági ülésén a megjelentek (rajta kívül gróf Béli Kálmán elnök, dr. Abrudbányai Ede jegyző, gróf Bethlen László igazgatósági tagok) azt kérték, hogy a szolgálat alóli felmentését halassza el az átadás időpontjára. Sándor azért kérte felmentését, mert nem tudott megegyezni alkalmaztatása tekintetében a Gazdákkal. 28 000 pengős végkielégítést itt is rögzítették. Jegyzőkönyv a Minerva Biztosító Rt. Igazgatóságának 1941. jan. 7-én megtartott üléséről. Uo. 102. f. Sándor Béla „huzakodásához” lásd még Marek Lóránd, a Gazdák budapesti fiókjának ügyvezető igazgatójának levele Papp Józsefhez intézkedésre. 1941. máj. 17. Uo. 114–117. – vö. Levélmásolat – a Gazdák Erdélyi Fiókgazgatósága a Minerva Igazgatóságának. 1941. máj. 15. Uo. 111. f.

109 Példának okáért egy romániai Minerva-alkalmazott, bizonyos Cseh Zoltán átvétele és fizetési igénye okozott fejfájást a Gazdák könyvelésének. – A Gazdák levele a Minerva Biztosító Rt.-nek. 1941. máj. 17. Uo. 112–113. f. – vö. Marek Lóránd, a Gazdák budapesti fiókjának... Uo. 114–117. – Cseh és más Minerva-alkalmazott végkielégítéséhez lásd még Kimutatás a „Gazdák Biztosító Szövetkezete” által [...] elszámolható tételekről (Sándor Béla aláírásával), 1941. szept. 18. Uo. 150.

110 Marek Lóránd, a Gazdák budapesti fiókjának... Uo. 115–116.

II. osztályának küldött bizalmas irat a Gazdák szemére hányja, hogy a végleges átruházási szerződés nem történt meg, továbbá azt, hogy „ezt a vagyont úgyszólván minden ellenérték nélkül szerezhette meg a magyar államtól”, s mégis „ezenfelül még külön biztosítékokat és kiváltságokat is igényelt.” Sándor személyének kérdésében szintén ellentámadás érzékelhető: „Senki sem nélkülözhetetlen; így Sándor Béla sem. Egyébként a Minerva megszűnt: megölték; ügyeivel tehát nem is lehet foglalkozni! Foglalkozni lehet a »Gazdáknak«, vagy a miniszterelnökség II. ügyosztályának ezzel kapcsolatos ügyeivel. Sándor Béla készséggel megad minden felvilágosítást és tanácsot (ha ezt *tőle* [kiemelés tőlem; utalás arra, hogy Marek egyből Papphoz fordult - SzA] kéri) annak érdekében, hogy a »Gazdák« a miniszterelnökséget ne fosztogassa tovább, az eddigi mértéken felül is ebben a vonatkozásban.”¹¹¹ Az irathoz kapcsolódó - úgyszintén Sándor szignójával ellátott - jelentésből fény derül arra is, hogy mit értett Sándor a miniszterelnökég „fosztogatásán”.¹¹²

Arról már említést tettünk, hogy a Gazdáknak a Minerva magyarországi vagyona, üzletállománya és szervezete átvételének ellenében, a pénzügyminisztérium döntése (és az ezt követően aláírt ideiglenes megállapodás) szerint 178 ezer pengőt kellett volna fizetnie a miniszterelnökség II. osztályának. (Megemlítendő, hogy Sándor ezt az összeget már a Gazdák decemberi ajánlatakor is „szemérmetlenek” titulálta.) Ezzel szemben a Gazdák a Minerva és a Foncière Biztosító Intézetek közötti függő, választott bírósági perben a Minerva címén 183 ezer pengő erejéig pernyertes lett. Ez a per szükségessé tette annak megvizsgálását, hogy a szövetkezettől nem igényelhető-e az állami vagyon ilyen megrövidítésének legalább részben történő jóvátétele. Sándor Béla azzal érvelt, hogy a Gazdák elnöke (Vay László) mind Csizik Béla államtitkárt, mind a miniszterelnökség II. ügyosztályát befolyásolta azzal a „merőben helytelen” beállítással, „amely szerint a folyamatban levő Minerva-Foncière választott bírósági per szakértői megállapítás szerint az átvevő Gazdák Biztosító Szövetkezetének csak terhet jelent, mert a per kilátástalan. Ezt a megállapítást még jobban aláhúzta a Gazdák Biztosító Szövetkezetének a Minerva vagyoni helyzetére vonatkozó egyoldalú megállapítása, [...] amelyben a vagyontételek között ezen a címen semmi sem szerepel, ellenben a tehertételek között az átvevő társaságot még ezután terhelő, idegen perköltségek címén 12.000.- pengő (360.000.- lej)

111 Válasz Marek úrnak, a Gazdák Biztosító Szövetkezete ügyvezető igazgatójának dr. Papp József Óméltóságához 1941. máj. 17-én intézett levelére. 1941. jún. 2. Uo. 126-127. f.

112 Jelentés. 1941. jún. 2. Uo. 128-129. f.

irányoztatott elő.”¹¹³ Mint ahogy Sándor ügyesen kiemelte: 1.) A szövetkezet maga sem vette komolyan ezt a beállítást, mert tovább folytatta a kilátástalannak minősített pert, sőt ezzel kapcsolatosan, választott bírósági tiszteltdíjak címén, további befektetéseket is eszközölt. 2.) Nyilvánvaló, hogy sem a miniszterelnökség II. ügyosztálya, sem a „döntő tényező” (Csizik) nem gondolhatott arra, hogy a Minerva Biztosító egész vagyonát a Gazdák ingyen adja oda. Márpedig ez következett volna be, amennyiben a 178 ezer pengő vételár ellenében a szövetkezetnek jutott volna a megnyert per egész eredménye. Következésképpen Sándor Béla szerint az új helyzet feltétlenül megkövetelte, hogy a vételár megállapításának tekintetében a pénzügyminisztérium részéről új döntést hozzanak. Ennek az új ármegállapításnak szükségessége annál is inkább felmerült, mert – mint Sándor állította – az előzetes tárgyalások során Vay László kijelentette, hogy mindazon tételekre vonatkozóan, amelyeknél a Minervára nézve kedvezőbb eredményt lehet elérni annál, mint amit a vagyonbecslés alkalmával megállapítottak, ez a Minerva javára esik – mint ahogyan a Bernád-féle ügynél történt.¹¹⁴

Egy októberi miniszterelnökségi ügyirat egészíti ki a fentieket, valamint tárgyalja a további fejleményeket.¹¹⁵ Eszerint a végleges szerződés megkötését és a Minerva ügyének likvidálását idáig az akadályozta, hogy a Minerva kontra Nemzeti Balesetbiztosító Rt./Foncière Általános Biztosító Rt. választott bírósági perből kifolyólag megítélt és a költségek levonása után fennmaradt közel 148 ezer pengőt a Gazdák egészen magának igényelte. Ez ügyben hosszas és nehéz tárgyalások folytak,¹¹⁶ s ezek befejezéséig az ösz-

113 Minerva-I., 128. f.

114 Uo. 128–129. f. – vö. Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. jún. 25. Uo. 134. f.

115 1941. okt. miniszterelnökségi jelentés – M. kir. pénzügyminisztérium: A Minerva Biztosító Részvénytársaság ideiglenes üzlet-átruházási szerződése. Uo. 119–121. f.

116 Minerva-I., 119–120. f. A tárgyalások lényegét lásd Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. jún. 25. – Uo. 132–136. f. A dokumentum felfedi a Gazdák (Vay) és a Minerva (Sándor) álláspontját a kérdésben, amelyet Papp ügyességének köszönhetően Béli Kálmán oldott meg. A miniszterelnökségi előadó figyelmébe ajánlotta Bélinek, hogy ő a két félle szemben fennálló érdekeltségi viszony alapján (a Minerva elnöke és a Gazdák elnökségi tagja volt) „igyekezzék az ügynek méltányos elintézését elősegíteni”. A gróf vállalta a felkérést és azt az ajánlatot tette, hogy a két fél és az ügyvéd költségeinek (összesen 49 ezer pengő) levonása után fennmaradó 140 ezer pengő körüli összeget osszák meg fele-fele arányban. Béli számításaihoz lásd uo. 138., ill. 146. Hozzátette még azt is, hogy meggyőződése szerint ez olyan formában volna megoldható, hogy a megállapítandó felerészt a Gazdák mint adományt ajánlja fel a II. ügyosztálynak erdélyi célokra. Ezt lényegében Sándor és Vay is elfogadta. Vay állásfoglalásához lásd Miniszterelnökségi feljegyzés – 1941. jún. 28. Uo. 137.

szeget letétbe helyezték.¹¹⁷ A tárgyalások végeredményeképpen a Gazdák igazgatósága 1941. október 3-i keltezéssel a miniszterelnökség II. osztályának eredeti álláspontját megközelítő ajánlatot tett:¹¹⁸ a per eredményéből – a már megállapított vételáron kívül – 70 ezer pengőt ajánlott fel a dél-erdélyi magyar érdekek támogatására.¹¹⁹ Négy nappal később újabb eszmecsere zajlott le Papp József és a Gazdák vezetői között.¹²⁰ Megállapodtak abban, hogy a letétbe helyezett összegből (kb. 148 ezer pengő) elsősorban a miniszterelnökség kap tízezer pengőt, illetve a szövetkezet ötezret – az általuk előlegezett perköltségekre –, a fennmaradó 132 750 pengőt pedig fele-fele arányban osztják el. Megegyezés történt arra nézve is, hogy az így megmaradt pénzösszeg szintén a miniszterelnökség II. osztályánál marad a 193 ezres üzlet-átruházási vételár törlesztésére.¹²¹ Október 28-án Papp a Minerva elnökét, Béli Kálmánt kérte fel a végleges szerződés (és a hozzá szorosan kapcsolódó ún. Minerva külön megállapodás) aláírására,¹²² ami a hónap utolsó napján meg is történt.¹²³

117 1941. okt. miniszterelnökségi jelentés – M. kir. pénzügyminisztérium... Uo. 120. f. Abrudbányay Ede ügyvéd, a Minerva igazgatósági tagja – Pataky államtitkárral történt előzetes tárgyalása és a Minerva igazgatóságának utasítása alapján – átadta a miniszterelnökség II. osztályának (dr. Nagy Lajos miniszteri osztálytanácsosnak) a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál betétbe helyezett 147 750 pengőről szóló betétkönyvet. Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. júl. 4. Uo. 139. és Elismervény 1941. júl. 7. Uo. 140. A Gazdák Minervának írott levelében felháborodását közölte a fenti eljárással kapcsolatban, mivel a szövetkezet is igényt formált a fenti összegre. A Gazdák Biztosító Szövetkezetének 1941. júl. 7-i levele a Minerva Biztosító Rt.-nek olvashatatlan aláírásokkal [Marek?, ?]. Uo. 145. – vö. 1941. júl. eleji miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító 147.750 pengős letétje. Uo. 141–143. f.

118 A Gazdák levele a miniszterelnöknek 1941. okt. 3-án – Vay és [Marek?] aláírásával. Uo. 151. f.

119 A Gazdák által erdélyi célokra odaigért 50 ezer pengőt végül az EMKE ingatlanait terhelő adósságok kifizetésére és az EMKE megerősítésére használták fel. 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Társaság vezérigazgatója: romániai életbiztosítási állomány likvidálása, III. betétive, uo. 198., ill. 189. f. Az ehhez kapcsolódó indoklást lásd uo. II. betétív, 194. f. Az összeget 1942 februárjában átutalták Béli címére, aki az EMKE elnöki tisztét is betöltötte ekkor. Bizonyos K. J. jelentése a miniszterelnökség II. ügyosztálya számára, 1942. máj. 23. Uo. 202. f.

120 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. okt. 7. Uo. 152. f.

121 A végleges elszámolást a végleges szerződés megkötésének idejére halasztották. 1941. okt. miniszterelnökségi jelentés – M. kir. pénzügyminisztérium... Uo. 120. f.

122 Papp József monogramjával ellátott levél [Béliinek], 1941. okt. 28. Uo. 158.

123 A Minerva kötelezte magát, hogy a biztosítási üzletállomány átruházásának lebonyolítása után – a visszacsatolt észak-erdélyi részeken – biztosítási tevékenységet

Ami továbbra is talány, hogy miért akadémuskodott annyit Sándor Béla? Lehetséges, hogy egyszerűen haragudott a Gazdák vezetőségére, mert nem kapott (számára megfelelő) pozíciót a Minerva átvételét követően a szövetkezetnél. Annyi bizonyos, hogy nem pusztán arról volt szó, hogy az állam érdekét kívánta sértődött újkori lovag módjára védelmezni.

A megállapított vételár elszámolására – Sándor Béla vezérigazgató jelenlétében és hozzájárulásával – 1942 elején került sor.¹²⁴ A felszámolási tárgyalások alkalmával Sándor kérte, hogy adózási szempontból mondják ki a Minerva felszámolását, amibe Marek Lóránd nem egyezett bele, amíg az üzleteiket le nem bonyolítják; emellett pedig kérte a Gazdák beleszólását a Minerva felszámolásának kimondásába. Ebben a kérdésben végül a felek megegyeztek.¹²⁵ Következésképpen a magyar Erdélyben lévő Minerva *de facto* megszűnt önálló céggént létezni, a Gazdák azonban tovább használta a cégnevet az előbb említett üzleti ügyek rendezéséig, melyek közül megkerülhetetlen a Minerva kolozsvári (Mátyás király tér 22. sz. alatti) bérházának kérdése, mivel ennek megléte is akadályozta a biztosítótársaság felszámolását. Mint fentebb láthattuk, a Minerva dél-erdélyi részének értékesítéskor csereértékként szóba került már az ingatlan, mely az „Agronomul”-al megkötött üzlet alapján a miniszterelnökség kezében maradt.¹²⁶

egyáltalán nem fejt ki. Amennyiben ez mégis megtörténne, a Minerva („változtalan cég alatt”) 100 000 avagy („megváltozott cég alatt”) 50 000 pengő „bíróilag sem mérsékelhető” kötbért fizet. „Minerva” külön megállapodás – és szerződés. 1941. okt. 31. Uo. 159-160. f. A végleges megállapodást (uo. 161. f.) a pénzügyminisztérium (*Lechner József miniszteri tanácsos, valamint helyettese, Madarassy Kálmán miniszteri osztálytanácsos*) november 11-én, a miniszterelnökség (Pataky Tibor államtitkár) csupán 1942. febr. 11-én ellenjegyezte. (Uo. 162. f.) Utóbbit Marek, a Gazdák vezérigazgatója kérte a Minerva felszámolásának tárgyalásakor. 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Társaság vezérigazgatója: romániai életbiztosítási állomány likvidálása, II. betétív, uo. 194–195. f.

124 Az elszámolást részletesen lásd 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító... Uo. 201. f., ill. folytatása az I. betétíven, uo. 190–192. f. – vö. A Minerva Biztosító Részvénytársaság, Kolozsvár, és a Gazdák Biztosító Szövetkezete, Budapest, között létrejött [helyesebben véglegesített – SZA] 1941. okt. 31-én kelt üzletálmány-átruházási szerződés 9-ik pontjában megállapított vételár elszámolása. 1941. dec. 10. – Uo. 170. f., a számításokhoz l. uo. 171.

125 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító... I. betétív. Uo. 192. f.

126 Ehhez lásd A dél-erdélyi üzlet rész kérdése című fejezetet.

A kolozsvári főtéri ház ügye

Az épületet 1941 tavaszán nagyjából 120–130 000 pengőre értékelték.¹²⁷ Egy 1941. szeptemberi feljegyzés szerint Sándor Béla közölte a miniszterelnökséggel, hogy az épületet a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank 150 000 pengő fejében meg akarja vásárolni.¹²⁸ Papp József tárgyalta Klasz Jenővel, a bank aligazgatójával,¹²⁹ aki az utolsó vételár iránt érdeklődött. Papp árat nem mondott – mert a ház értékét az általa felkért kolozsvári szakértők ekkortájt 200 000 pengőre becsülték –, hanem azt kérte a megbízottól, hogy a maguk részéről becsültessék fel az ingatlant, és tegyenek írásbeli ajánlatot. Ugyanilyen választ adott egy másik érdeklődőnek is.¹³⁰ Oberding Antal műszaki (vízvezeték-szerelő) vállalkozó – aki 1942. március 27-én, ajánlata megtételekor a bérház egy részét már 13 éve bérelte – 180 ezer pengő vételárat ígért az épületért.¹³¹ Arra hivatkozott, hogy a magyar államtól soha, semmiféle formában anyagi támogatást nem kért, emellett a kisebbségi sors alatt önhibáján kívül mindenét elveszítette. Megemlítette még, hogy a román uralom alatt milyen hazafias cselekedeteket tett.¹³² A következő hónap végén a Magyar Általános Hitelbank Igazgatósága – Patoky Tibor államtitkárral folytatott szóbeli tárgyalására hivatkozva – 200 ezer pengőt ajánlott fel a Minerva kolozsvári házának megvásárlására.¹³³ (Mindkét nagy múltú magyar bank rendelkezett erdélyi érdekességgel.)¹³⁴ A miniszterelnökségről jelezték Bédinek, hogy a Hitelbank ajánlatát támo-

127 László Gyula [a Minerva-ház kezelőjének – SzA] aláírásával ellátott 1941. ápr. 17-i levél, címzett nélkül [Papp Józsefnek?]. Uo. 101.

128 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. szept. 15. Uo. 147.

129 Uo. 152/a.

130 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1941. szept. 15. Uo. 148.

131 60 ezer pengőt fizetett volna szerződéskötéskor, 120 ezer pengőt pedig legfeljebb 2 év alatt.

132 Ajánlat Oberding Antal aláírásával. 1942. márc. 27. MOL K 28 80. cs. 131.t. 1944–O–19232 (továbbiakban: Minerva-II.), 5. f. Egyébiránt Oberdingnek is volt egy jó akarója, egy bizonyos Tódor, aki beajánlotta a kolozsvári mesterembert mint vevőt Papp osztályfőnöknél, akit valószínűleg szintén személyesen ismert. 1942. márc. 31-i levél „Kedves Józsi!” megszólítással. Uo. 2.

133 A Magyar Általános Hitelbank Igazgatóságának 1942. ápr. 29-én írt levele gróf Bédi Kálmánnak, a Minerva Biztosító Rt. elnökének. Uo. 4. f. Lükő Géza, a Hitelbank igazgatója Papp Józseffel való személyes ismeretsége révén közbenjárt pénzügyi ügyében a miniszterelnökség II. osztályánál. – „Mélyen tisztelt Józsi Bátyám!” kezdetű levél Lükő aláírásával. 1942. máj. 2. Uo. 3. f.

134 Ehhez többek közt lásd Compass: LXII. évfolyam – 1914/15 – I. rész: Pénzügyi ügyek. Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank: 165-172., Magyar Általános Hitelbank:

gatják. Mindazonáltal – mivel egy újabb ajánlatában Oberding is megígérte a bank által kínált összeget – Pataky javaslatára kérték Bédit, hogy olyan választ adjon a Hitelbanknak, melyben az áll, hogy „amennyiben a felajánlott vételárat az Oberding-féle ajánlattal szemben valamivel felemelik, az eladási szerződést velük fogjátok megkötni.” Ezzel az esetleges kellemetlenségeket kívánták elkerülni az elutasított bérlővel.¹³⁵ Május 8-án – az előzőekben tárgyaltnak megfelelően – a Hitelbank vezetői eljuttatták Bédinek (és Pappnak a miniszterelnökségre) új, immáron a felemelt vételárral ellátott ajánlatukat,¹³⁶ amelyet Béldi el is fogadott,¹³⁷ és a miniszterelnökség II. osztályának közvetítését kérte a szerződéskötéssel kapcsolatban.¹³⁸

Az ajánlattevő Magyar Általános Hitelbank kívánságára a Minerva az eladási szerződést a bank érdekkörébe tartozó kolozsvári Dermata Bőrgyár Nyugdíj Alapjával kötötte meg.¹³⁹ Papp József egy kolozsvári hivatalos útja alkalmával felkérte a Minerva vezetőségét, hogy a Dermatával számoljon el, és intézkedjék az irányban is, hogy a vételárat a kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbankhoz lefizessék. Ezek rövid időn belül elintéződtek,¹⁴⁰ s a Minerva házeladási ügye befejezést nyert. Ezzel a biztosító társaság vagyoni ügyeinek teljes likvidálása megtörtént, így nem volt annak semmi akadálya, hogy a Minervát felszámolják, és a cégjegyzékből töröljék.

144-153. Vö. *Compass*: 65-ik évfolyam, 1941-1942, I. rész: Pénzintézetek. Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank: 161-166., Magyar Általános Hitelbank: 147-158.

- 135 1942. máj. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító Társaság kolozsvári ingatlanának eladása tárgyában. Minerva-II., 6-7. f. – Ugyanakkor a miniszterelnökség arról is tájékoztatta Bédit, hogy a Hitelbankkal közölték, a május 15-i határidő igen rövid és azt kérték május 30-ig kitolni, mivel az ajánlat elfogadásához igazgatósági ülés összehívása volt szükséges. – Uo. 8. f.
- 136 A Magyar Általános Hitelbank vezetőinek levele Béldi Kálmánnak 1942. máj. 8-i keltezéssel. Uo. 12. f. Ill. Lükő Géza Papp Józsefnek írott máj. 8-i levele, mely szerint „az ajánlati összeget [Pataky] Tibor kívánságára emeltük fel P 5.000.-vel P 205.000.-re.” Uo. 13. f.
- 137 A Minerva elnöke – az Rt. igazgatósága nevében – a Hitelbank ajánlatának elfogadását az (előre egyeztetett) magasabb vételárral, valamint a pénzügyi intézet fizetőkészségével és jobb fizetőképességével indokolta.
- 138 Miniszterelnökségi feljegyzés. 1942. máj. 20. Minerva-II., 15. f. – vö. 1942. máj. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító Rt. kolozsvári házának eladása tárgyában. Uo. 17. f.
- 139 1942. nov. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító Rt. kolozsvári házának eladása tárgyában. Minerva-II., 27. f.
- 140 Uo. 28-29. f. A részletes elszámoláshoz lásd még László Gyula levele Papp Józsefnek. 1942. szeptember 25. Uo. 18-19. – vö. László Gyula levele Papp Józsefnek. 1942. okt. 1. Uo. 9-10. Ill. a nettó vételár letéti elismervénye uo. 25.

Zárszó

A Minerva üzletállományát megvásárló Gazdák és a Minerva vezérigazgatója, Sándor Béla között létrejött (fentebb már említett) megállapodás szerint¹⁴¹ azonban a céget mindaddig, ameddig arra a Gazdáknak szüksége van, fenntartják, és addig a társulati adót is ők fizetik.¹⁴² A Minerva felszámolására kiadandó rendelkezés előtt Papp kikérte volna a Gazdák hozzájárulását, „hogy a felszámolás kimondására a Minerva Biztosító közgyűlése utasítható legyen.”¹⁴³ Bár Marek, a Gazdák ügyvezetője hozzájárulásáról biztosította a miniszterelnökséget,¹⁴⁴ a cég megszüntetése mégsem ment könnyen. Marek kérte, hogy 1943. március végéig a Minerva közgyűlését okvetlenül tartsák meg, és ezen fogadjanak el egy határozatot a cég felszámolásáról.¹⁴⁵ A közgyűlésre végül március 24-én került sor, amelyen kimondták a társaság felszámolását, amit a kolozsvári királyi törvényszék mint cégbiróság jóváhagyott.¹⁴⁶ A felszámolási hirdetmény a Budapesti Közlöny 1943. október 12-13-14-i (229., 230. és 231.) példányaiban jelent meg. A felszámolást a közgyűlés által megválasztott dr. Násfay Antal biztos bonyolította le a Minerva 1942. évi zárszámadásában feltüntetett vagyoni helyzet alapján.¹⁴⁷

141 1942. jan. miniszterelnökségi jelentés – A Minerva Biztosító Társaság vezérigazgatója: romániai életbiztosítási állomány likvidálása, I. betétív. Minerva-I., 192. f.

142 1942. nov. miniszterelnökségi jelentés – Minerva Biztosító Rt. kolozsvári házának eladása tárgyában. Minerva-II., 29. f. és I. betétív, uo. 20. f.

143 Együttal Sándort is felmentették volna vezérigazgatói minőségéből, csakúgy, mint a kolozsvári ház kezelőjét, László Gyulát. Uo. 20. f.

144 A Gazdák [Marek?, ?] levele a miniszterelnökhöz. 1942. dec. 19. Uo. 30–31. f.

145 Uo. – vö. 1943. febr. miniszterelnökségi jelentés – Gazdák Biztosító Szövetkezete: Minerva Biztosító Rt. felszámolása tárgyában. Uo. 32–33. f.

146 1943. okt. miniszterelnökségi jelentés – Gazdák Biztosító Szövetkezete: Minerva Biztosító Rt. felszámolása tárgyában. Uo. 44–45. f.

147 A Gazdák levele a miniszterelnöknek. 1943. okt. 16. Uo. 34–35. f. Ehhez lásd a Minerva Biztosító Rt., Kolozsvár – Mérleg számla [olvashatatlan aláírásokkal, a Gazdák pecsétjével] 1942. dec. 31. (Kárbiztosítási ágazat, uo. 40–41.), ill. (Életbiztosítási ágazat, uo. 42–43.). Sándor Béla Balla Páltól, a miniszterelnökség II. osztályának vezetőjétől értesült a „Gazdák” által a Minerva mérlegében kimutatott „állítólagos” veszteségről. Erről csak annyit jegyzett meg Ballának írott levelében, hogy „az ügyosztály éppoly jól tudja, mint én, hogy ez csak fiktív, mert a tényleges felszámolás [1942 elején – SZA] nemhogy veszteséggel zárult volna, hanem még bizonyos többletet is eredményezett. [...] Azt gondolom tehát, hogy a Gazdák Biztosító Szövetkezetének bejelentése *megjegyzés* [kiemelés a szövegben – SZA] nélkül tudomásul vehető.” Sándor Béla levele Balla Pálnak. 1943. dec. 17. Uo. 36.

1944 tavaszán a felszámolás alatt álló intézet még bejelentette, hogy 1944. március 27-én megtartja rendes évi közgyűlését,¹⁴⁸ ugyanakkor a történelmi tények ismeretében elmondható, hogy (Magyarország német megszállása idején) a tanácskozást valószínűleg elnapolták, s ezzel a jó néhány éve bonyolódó történet is a végéhez közeledett...

Nem sokkal élte túl a Minervát a Gazdák sem: a világegést követően 1947-re tudták rendezni szervezetük életét a megváltozott gazdasági térben.¹⁴⁹ Két évvel később – minden bizonnyal az új hatalom elvárásai szerint – fuzionáltak az Első Magyar Általános Biztosítóval: létrejött az Állami Biztosító.¹⁵⁰

148 A – felszámolás alatt lévő – Minerva Biztosító Rt. levele Kállay Miklós miniszterelnöknek [olvashatatlan aláírással]. 1944. márc. 17. Uo. 46–47. f. Lásd még Meghívó a Minerva Biztosító Részvénytársaság felszámolás alatt cég, Kolozsvár, 1944. márc. 27-én délelőtt 11 órakor a Gazdák Biztosító Szövetkezete Kolozsvári Vezérképviselősege irodahelyiségében [...] tartandó rendes évi közgyűlésére. 1944. márc. 8. Uo. 48. f.

149 Ehhez l. A Gazdák Biztosító Szövetkezete igazgatóságának és felügyelőbizottságának jelentése az 1947. január 1-i forintmérlegről. „Patria”, Bp. 1947 [oldalszám nélkül]

150 *Lazár Máttyás*: A Phönix Életbiztosító Társaság pénzügyi válsága 1936-ban. In: Emlékeztető – A biztosítástörténeti kutatói fórumon elhangzott referátumokról és hozzászólásokról. Győr 1999, elektronikus dokumentum, 6. – A Gazdák meglehetősen jó piaci pozícióval rendelkeztek az egyesülés létrejöttékor, hiszen a második világháború előtt, az elemi kárbiztosításokkal kapcsolatban első helyen, míg az életbiztosítások területén a második helyet tudhatta magáénak a szövetkezet. Jóllehet a Gazdák Biztosító Szövetkezete mindössze ötven évet működhetett Magyarországon effektív biztosító társaságként, mégis a biztosítás alapjait tekintve meghatározó jelentőséggel bírt.